

CIGÁNYFÚRÓ

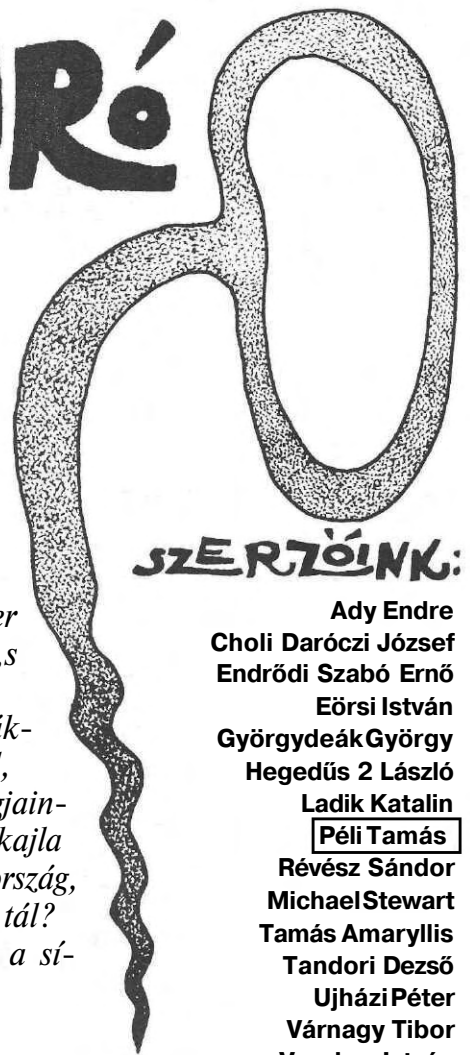
KISEBBSZEMELMŰ MŰVÉSZETI ÉS KÖZERTLETI FOLYÓIRAT

Ady Endre

BÚÉK – A SÁTÁN

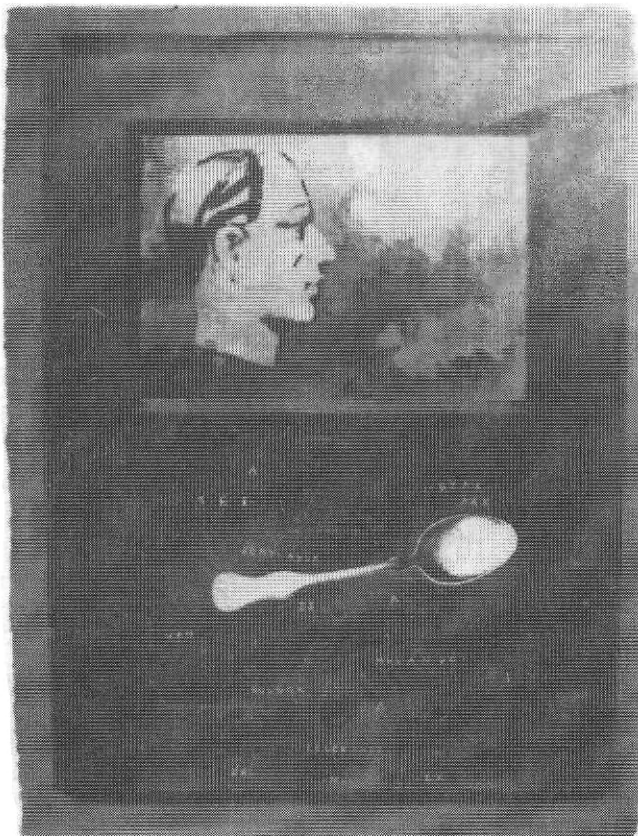
Ártatlan kisdedek, még csak nem is koalíciósak, az esztendők, akiket a leghatalmasabb Heródes, az Idő, halomra gyilkoltat. Az esztendők nem tehetnek róla, hogy ők esztendők, de az ember megcsinálta őket, tehát vannak. Vannak, gördülnek egymásra, s akik élnek, sírfáknak szúrják le őket szomorú sírdombokon. Testvérek, emberek, magyarok, sírásók, jelöljük meg az új sírfákkal halottjainkat. Sok-sok sírfát kell faragtatnunk az 1907-ből, mert sok a halottunk. Talán mi se élünk, s újév reggelén öntagjainkat tapogatjuk csodálkozva. Valóban mink vagyunk-e, avagy kajla önfigurák, akiket Szilveszter éjszakáján öntöttek? S ez a bús ország, ez a Magyarország, valóban ország-e még, vagy egy ónos tál? Ha van külön magyar Sátán, az ma éjjel nagyokat fog kacagni a sírok között.

Budapesti Napló, 1908. január 1.

SZERZŐINK:

Ady Endre
Choli Daróczi József
Endrődi Szabó Ernő
Eörsi István
Györgydeák György
Hegedűs 2 László
Ladik Katalin
Péli Tamás
Révész Sándor
Michael Stewart
Tamás Amaryllis
Tandori Dezső
Ujházi Péter
Várnagy Tibor
Verebes István

SZEMELVÉNYEK:

...Mielőtt Gabi temetésére indultunk volna, utasaim, mintha csak manifesztálni akarták volna eljövendő zavarodottságukat, igen demonstratíván zsebkendőket vásároltak. Ezeket zakónk felső zsebébe kellett csúsztatnunk, hogy megmutassuk: készen állunk a sírásra...

* * *

...A tehetség olyan, mint a rejtettheréjűség. A rejtettheréjű ember az „valahol” férfi, egy műtét által ez a férfi kiszabadítható. Aki teljesen hormonzavaros, azt hiába vagdalják, nem lesz belőle sohasem teljes értékű férfi... A tehetség „rejtettheréjű potenciál”, amit ki kell szabadítani...

* * *

...A város összes voyeur-ja és onantzálója itt volt, és mi elvegyültünk közöttük. Golyóstollal, gyufaszálakkal, zsebkésekkel, csupasz ujjakkal és parázsló cigarettavégekkel szemmagasságban lyukakat hasítottak, hogy leskelődhessenek, hogy kifigyelhessék mozgását, ahogyan alszik, olvas, főz...

Visszavonhatatlanul

Kedves Péli Tamás!

Szidni utálni, gyűlölni, átkozni szeretnék!

Elkövetnék ellened minden rosszat, mit elkövetni ember ellen lehet! Feláldoznám barátságunkat is: mindent, ami látható, mindent, ami hallható, mindent, ami érző emberrel elkövethető. Győző vagy már megint, már megint megfosztottál e gyönyörtől! Miért szüntél meg embernek lenni?

Miért vagy halott?

Vagy kérdezd meg, kérdezd, legalább álmomban kérdezd meg, miért sírok. Téged siratlak, aki még három órával ezelőtt itt voltál a Földön, s most mélyen a földönkívüli semmivilágban ragyogsz! Nem hiszem el, hogy Téged siratlak. Téged? Akinek volt bátorsága itt hagyni bennünket, szó nélkül átlépni abba a titokzatos dimenzióba, ahol – emlékszel, hányszor próbáltak bebizonyítani egymásnak, hogy milyen a túlvilág – nincsenek szivárványba öltözött, hozsánna arcú, madonna ósaszonyok, ahol most magadban vagy, mint Jézus a kereszten?

Sírjak, vagy tépjelek ki magamból, mint anyja méhéből magzatot az abortusz?

Magunkat sirassam, akiket itt hagytál, s mi kéz a kézben vezettünkfel a keresztre?

Nem!

Némuljon el a száj, vásznaiddal takarják be a szemet, mert fénytelenül is látható képeid fókuszában a rend, csitító ujjaddal a szájon legyen uralkodó egy percig a csend. Ajkamra tedd csitító ujjadat, legyen csend itt benn és ott lenni, mert lelkünk a csendet szereti.

Lélek lettél hát Te is, mint közülünk annyian, tenyerem pázsitján pihenő lélek, glóriás dac, szájból a kiforduló gyanú zápfoga, utolsó villanás, seb a két kezemen, sehonnaiságomnak intő példa, jel, színeidben összezsúfolt szó.

Színekbe foglalt szó, harangzúgás, titok, világító szentjánosbogár, anyám ablakában a pislákoló fény, cigánykaraván útjainkon az egyetlen, elvéthetetlen ösvény. Ajtóm előtt vinnyogó félelem, térnélküli világ. Befalazott ajtó.

Mondd, legalább álmomban mondd, hogy nem igaz! Feláldozom érte a barátságunkat, csak mondd!

Tamás negyvenhat évet élt.

Meghalt – visszavonhatatlanul.

Choli

PTK 86

Verebes István

Tisztelt Alapítványi Kuratórium!

Pályázatot az Önök számára először nyújtok be, s ezzel a hazai értelmiségnek befellegzett, hiszen rajtam kívül nincs ember ejeles szellemi közegben, aki az elmúlt évtizedben egyszer legalább ne pumpolta volna vagy magát Soros Györgyöt, vagy a tisztelt Bizottságot.

Az igazság az, hogy semmi kedvem nem volt Önöktől kérni, lévén a pártállamban az igazi élvezetet mégis csak azjelentette, hogy a kommunistáktól lehetett visszazsarolni egy hányadát annak az összegnek, amibe valamennyiünknek maga a szocializmus került. Egyszer-egyszer jól megvágni a pártállami Minisztériumot, a pártállami Televíziót, a pártállami Rádiót, bizony, nem volt annál édesebb érzés, főleg, ha az ember egy nagyobb összegért valami jó nagy szart csinált cserébe. Annak idején mindenki másképp állt ellen, én így!...

Amíg semmi reménye nem volt, hogy itt nálunk a bűdös életben valaha demokrácia lesz – és közben, ha-ha, nem is lett! –, addig eszem ágában sem volt jobban okoskodni azoknak – akik megint ezek! –, én bizony, a Soros pénzén, gondoltam magamban, egy frászt fogok azért nyelvet tanulni, hogy aztán Karlovy Varyban angolul dumesizhassak mondjuk egy bolgár vagy mongolfilmrendezővel. Azok is csak bolgárul és mongolul beszélnek, a francfogja hiába nyúni magát, hogy épüljön és erősödjön az internacionalizmus!...

Tisztelt Bizottság!

Közlöm, hogy ezúttal sem valami csip-csup ösztöndíjra számítok, én nagy lábon élő ember vagyok, ha én egyszer New Yorkba megyek, én szeretek zabálni, hülye musicaleket megnézni, szexbárba látogatni, jó szállodában lakni... – tanulmányutakhoz nekem az Önök pénze kevés. Úgyhogy az elmúlt években én inkább összehaverkodtam az Illyés Alapítvány meg a Lakitelek Alapítvány kedvezményezettjeivel, akikről tudtam, hogy mennek Nyugatra, azokat ottlétükkor meglátogattam, a nekikjuttatott zsozsók-ból többen is elvontunk igényeink szerint.

Eszközök sem kellenek nekem, tv-készülékünk van otthon még a konyhában, afürdőszobában, sőt a WC-ben is, videóból elég az az egy, amin kizárólag saját magam nézem, számítógép meg nem kell nekünk, mert amire kiszámítom, amit ki kell számítani, úgyis fölemelik az árát, megadóztatják, vagy ellopják előlem mások.

Én most először, hogy Önökhöz fordulok, nem önös érdekektől vezéreltetve teszem, hanem össznépi megfontolásokból. Igaz, hogy az össznépből az én tízmilliomod csődöm is benne van, de tízmilliomodnyi részrehajlás igazán csekély egoizmusnak számít a jelenkori privatizációkhoz, kárpótlásokhoz, állam- és közigazgatáshoz képest.

Én, Tisztelt Kuratórium, aztjavasolom, hogy ne aprózzuk el a kuncsorgást, ha már kér az ember, kérjen valami rendeset és nagyot, olyat, amiről érdemes elgondolkodni.

Jelen projectemnek a címe így hangzik: „MAGYARORSZÁG KIHÚZÁSA A SZARBÓL A-TÓL ZET-IG”.

Itt van, ugye, maga Soros György úr, akiről, ha az ember nem olvassa Csurka István cikkeit, megállapítható, hogy igaz magyar ember. Ahogy én látom, miközben ördögi, hogy abban az echte kapitalizmusban fél kézzel mennyi sok pénzt képes csinálni, őt magát maga a pénz csöppet sem érdekli, őt csak az érdekli, hogy itt Közép-Európában már ne legyünk annyira hülyék, mint amennyire azok vagyunk. Na most, Soros György mindenben igazi realista, de abban, hogy nálunk kevesebb lehet 100 éven belül a hülye ember, hát abban bizony, ábrándokat kerget!... Viszont megnyugtathatná,

a kedélyeket, amikor a visszatért kommunisták kenik a trutyimót az MDF-esekre, akik kenik még visszább rájuk, és egyfolytában csödről, válságról, pénztelenségről hall az ember – unalmas!...

Soros György, ha akarja, megeszi reggelire a Kárpát medencét, füttyüljön azokra, akik falánknak, kapzsinak, hatalomra törőnek bélyegzik, és az én pályázatom alapján vegye meg Magyarországot!... Innen üzenem Soros úrnak, nem egy összeg, meg tudunk egyezni!... Kifizeti a huszonnemtudomhány milliárdforint államadósságot, szandlja a 380 milliárd forint belső deficitet, megelőlegezi az EXPO 130 milliárd forintos várható ráfizetését, ad húszmilliót Töröcsik Marinak, nekem is van másfélmillió forint OTP-tartozásom, mondjuk ezt az utolsó összeget megszorozzuk szegény néhai Antall József 15 milliójával, az egész hóbelevancot megkapja 100 azaz száz millió dollárért, és nem ismerjük egymást többé!... Ha ezt a fityfene összeget hajlandó kihúzni a mellényzsebéből, akkor megint 40–50 évig ülhetünk a babérjainkon, megint járhatunk Gorenjéért Bécsbe, tanulhatunk marxizmus-leninizmust, ígérhetünk 28 millióért propagandafilmet az ÁVÜ-nek, és egy túrót írjuk meg a forgatókönyvet, szóval megint NYUGALOM lenne végre.

Tisztelt Kuratórium!

Gondolom, nem kell részleteznem, mire gondolok!... Soros György kifizet bennünket. Önöknek is kevesebb a macera, mert egyszerre elintézhetnek minden kérést, és végre mindenki – politikusok, sportolók, művészek, lakásbérlők, nyugdíjasok, pályakezdők, munkanélküliek stb. stb. –, szóval mindenki befogná a pofáját.

Ha tanulmánytervezetem nem nyeri el tetszésüket, kérem olvassák el az általam írt és pályaművemhez mellékelte forgatókönyvet, amelynek realizálásához hiányzik még húszmillió forint. Vagyis ha az az egész nem megy, ezt a húszast kérem, mert ahhoz képest a Soros úr is jobban jár!...

Tisztelettel:

Kern András
nemzetmentő, a Vígyszínház tagja

Elhangzott 1994. szeptember 28-án a Merlin Színházban a „10 éves a Soros Alapítvány” esten

Révész Sándor

Miért nem ettem a prófétából?

Hát már azért sem, mert a többiek sem ettek. Ha minden oroszlán spontán marad, és rögtön enni kezd, akkor nincs ideje a megfontolásnak, hogy felbukjon a biológikumból, és minden egyszerű. A satrapák és családtagjaik ugye rögtön el is fogytak. Még a verem fenekére sem értek, máris széttéptük őket. Pedig torkig lakattak minket hússal, mielőtt a satrapákat felszolgálták volna. A Baltazárra pedig direkt rá voltunk éheztetve. De hiába, mert ha egyszer a csapat kiesik a spontaneitásból, és az oroszlánok egyéni döntéshelyzetekbe gurulnak szét, akkor már nagyon nehéz a prófétának nekilátni, mert a nekilátás felel mindenért. A többi már aztán csak potyázik a prófétahúsból, pragmatikusan hasznosítja a változtathatatlant, mert a nekilátás után már úgysem lehet a prófétát visszacsinálni.

Bizony a méd Dárius uralkodása idején már eléggé rongyos volt a spontaneitásunk. Nem is csoda. Egy bonyolult királyi udvarban előbb-utóbb az ösztönbíráskodásra tartott oroszlán is elkezd bonyolódni. Hogy az Úr angyalai kezdik el őt bonyolítani vagy a szociológiai tényezők, azt nem lehet tudni, mert az angyal is lehet szociológiai tényező, ha akar.

A lényeg az, hogy amikor Baltazár úr, a próféta megérkezett köznök, akkor már nem voltunk abban a helyzetben, hogy a tápértékét kiragadjuk a történet kontextusából, és úgy tegyünk, mintha húsadó gazdánk, Dárius király, azért adta volna nekünk a legbecesebb igazgatóját, kit az előző napon még az egész birodalom fölé kívánt tenni, hogy megegyük, s nem azért, hogy legitimáljuk.

Az oroszlánnak figyelnie kell, ha jól akar: Dárius azzal eresztette le Baltazárt, hogy „a te Istened, a kinek szüntelen szolgálsz, ő szabadítson meg téged!” Azután kiadta az éjszakára vonatkozó utasításait az ő belső szolgálóinak: aznap éjszaka étlen marad s nem enged maga elé vígasságtevő szerszámokat. Csöndben ül, kerüli őt az álom, figyel, mit hall a verem felől. Ordít a Baltazár vagy nem ordít a Baltazár. A gazdánk tehát direktre kiremélte, sőt kikopálta a falatot a szánkából.

Baltazár úr nem a semmiből pottyant a verembe. Nem egészen három és fél évezreddel Ádám teremtése után egy asszír hadvezért, bizonyos Nabopolasszar Babilonba küldtek katonai parancsnoknak. Nabopolasszar szépen meg is tartotta a várost, de nem az asszír királynak, hanem magának. Így született meg az újbabiloni kaldeus állam. Az államgyerek gyorsan növekedett, s Nabopolasszar utóda, II. Nabukodonozor bizalmasát, Aspenázt azzal bízta meg, hogy – bizonyára a babiloni papság kultúrförlényének ellensúlyozása végett – új zsidó elitet neveljen a birodalom felvirágoztatására, szolgáljon királyának királyi magból sarjadt ifjakkal, kikben semmi fogyatkozás nincsen, kik ábrázatra nézve szépek, minden bölcsességre eszesek és méltók arra, hogy – úgy mond – álljanak a király palotájában.

Amennyire fontos volt, hogy az új elit zsidó legyen, annyira fontos volt az is, hogy ne legyen zsidó. Ezért kapott Aspenáz parancsot arra, hogy a növendékeket a királyi asztalra kerülő igen ízletes, de kósernek semmiképpen sem nevezhető ételekkel táplálja, s kaldeus néven szólítsa. A névvel nem is volt semmi baj. A Testamentomban Dániel néven publikáló próféta is elfogadta a Baltazár nevet, de tréflit enni nem akart. Magának és társainak zöldségféléket kért és vizet, s megnyugtatta Aspenázt, hogy az ő orcáik sem lesznek hitványabbak, mint a királyi kosztban dúskáló ifjaké. Nem is lettek. Sőt még kövérebbek is voltak amazoknál.

A zsidó tanítványok engedelmesen viselték nevüket s magukat,

de szuverénül kosztoltak s viszonyultak az úrhoz. Akkor is és azután is szuverének voltak a lojalitásukhoz képest, és lojalíusak voltak a szuverenitásukhoz képest. Ebben volt az ő komparatív előnyük. Már a Jeremiás néven ismert próféta is megírta a babiloni foglyoknak, hogy ilyennek kell lenni: „Ezt mondja a Seregek Ura, Izrael Istene mindama foglyoknak, a kiket Jeruzsálemből Babilonba vittem: Építetek házakat és lakjatok azokban, plántáljatok kerteket és egyétek azoknak gyümölcsseit... szaporodjatok meg ott és meg ne kevesedjete. És igyekezzetek a városnak jólétéért, a melybe fogságra küldöttelek titeket, és könyörögjete érette az Úrnak, mert annak jóléte lesz a ti jóléte.” Annak az Úrnak könyörögjön tehát a jámbor zsidó a város jólétéért, aki megígérte neki, hogy hetven esztendő múltán véget vet a rabságnak, haza gyűjti népét, s véget vet minden nemzetnek, a kik közé kiűzettek Izrael gyermekei. Kikbenyelték őket, elnyeletnek, kik kifosztották őket, kifosztatnak, s kizsákmányolók zsákmánnyá lesznek.

A lojalis szuverének egyszerre érdekeltek a birodalom jólétében és pusztulásában. Minél jobb, annál jobb és annál rosszabb. De jobbnak nekünk is jobb, rosszabbnak meg csak nekik rosszabb. Így gondolkodtak a foglyok a konszolidációban, és bizony föl-adogatták a közülük való intranzigenseket a királyoknak. Én is ettem belőlük fiatalabb koromban.

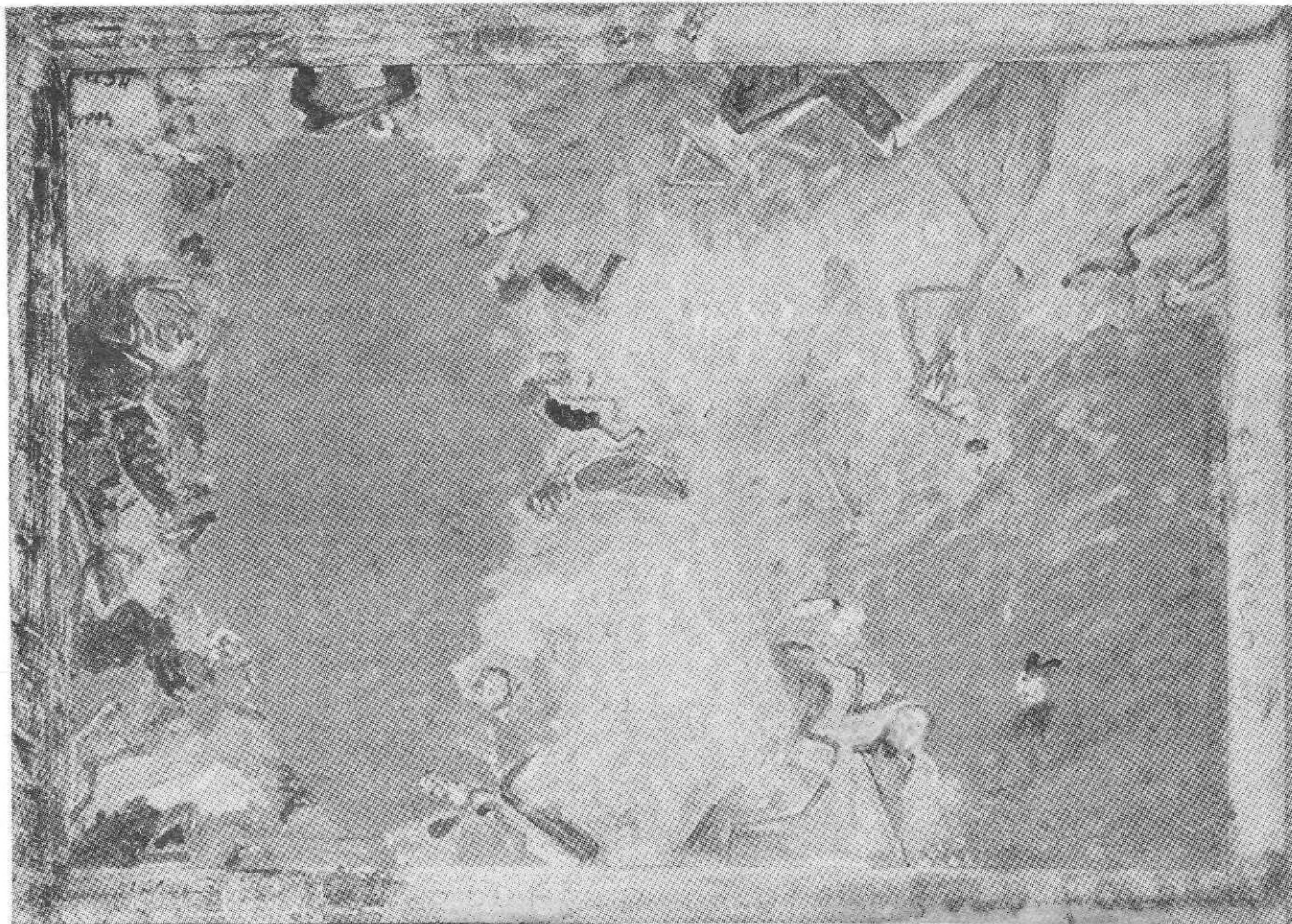
Baltazár, Sidrák, Misák, Abednego és a többiek elvégezték iskoláikat, és minden bölcs és értelmes dologban, amely felől a király tudakozódjék tőlük tiszerte okosabbnak találtattak mindazoknál az írástudóknál és varázslóknál, a kik az egész országban vannak.

Nabukodonozor úgy érezte, hogy az írástudók nem a birodalom biztonságát, hanem annak bizonytalanságát szolgálják. A király álmodt, ezt pedig ők addig értelmezték, mígnem bizonytalanná válik még az is, hogy a király azt álmodta, amit. Nabukodonozor elhatározta, hogy tiszta helyzetet teremtsen: vagy képes az értelmiség a lehetetlenre, vagy nem, és akkor nyugodtan ki lehet irtani. Úgy kérdezte tehát a király a legközelebbi alkalommal álma jelentését, hogy nem is mondta el, mit álmodott. Vagy tudta a bölcs, vagy nem. Nem lehetett mellébeszélni, s ezáltal meg is rendült a régivágású babiloni értelmiség létalapja. Ariók, a királyi testőrség feje már meg is kapta a parancsot, hogy űzze ki az árnyékvilágból Babilon valamennyi bölcsét, és minket is felkészített már a gondozónk, hogy egy ideig szikár varázslóknak fogunk élni.

S ekkor jött Baltazár, aki felmondta és megfejtette a király álmát. A királyi álom a birodalmak korának fázisain haladt keresztül az aranykortól a rézkoron át a végkorig, amelyben a vas elegyül az agyagcseréppel, s a birodalom ezáltal részint erős, részint pedig törékeny lesz. Az eszüktől persze a babiloni papok is tudhatták volna, hogy milyen történelmi trendet épít a királyi álomban a királyi szorongás, csak azt az igényt nem teheték föl a királyról, hogy a birodalmi perspektíva sérelmére racionalizálják az ő szorongását. Csak a lojalitás és a szuverenitás kettős nézőpontjából lehetett azt látni, hogy a király már alkalmas együtt élni a véggel.

Baltazár dolgát az Isten a mazochista végkirályok verbális korbácsolásával vitte fölfelé. Nevezetes álomfejtése után hatalmat kapott egy tartomány fölött, és az összes babiloni bölcs előjárójává tétetett. Nem bántották akkor sem, amikor megjósolta Nabukodonozornak, hogy vétkei és hamisságai miatt Isten hét időre elveszi értelmét, kivetik őt a mezei barmok közé és füvet adnak enni neki, mint az ökörnek.

Ujházi Péter: Föld, föld

Amikor névrokonának, Baltazár királynak lefordította az író kéz görög szavait: Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!, s biztosította őt arról, hogy rongy embernek bizonyult, hogy meg fogják őt ölni, s országa a médek és perzsák kezére jut, akkor a király még gyorsan bíborba öltöztette a prófétát, aranyláncot vetett a nyakába és kinevezte őt az ország harmadik emberének. A próféta pedig hagyta, hogy kinevezzék, noha tudta, hogy kinevezőjének és a birodalomnak már csak órái vannak hátra.

Eltűntek a kaldeus királyok, eltűntek a kaldeusok is, a zsidók számára véget ért a babiloni fogság, aki haza akart menni, az haza mehetett, de Baltazár nem akart. Az új hódítók alatt is megőrizte nevét, magas állását, és ide költözött Dáriussal és velünk Média fővárosába.

Baltazár úgy vélte, hogy amíg van birodalom, addig fogság is van, s egy-egy birodalom ellen ugyan kívülről is lehet tenni valamit, de a birodalom mint olyan csak belülről, a birodalmijólét gyarapításán keresztül számolható fel. Baltazár tehát a konstruktív szubverzió stratégiáját követte. Munkaidőben a birodalom felvirágoztatásán fáradozott, szabadidejében az angyalokkal társalkodott a világbirodalmak végső harcáról, és iszonyatos pusztulásáról.

Dárius Baltazár tanácsai szerint közigazgatási reformot vezetett be. Százhusz satrapiára osztotta a birodalmat, mindegyikhez kinevezett tisztartónak egy satrapát, a százhusz satrapa fölé pedig három igazgatót. Az egyik természetesen Baltazár volt, aki eredményesség dolgában jelentősen felülhaladta a másik kettőt, s Dárius már azzal a gondolattal foglalkozott, hogy őt teszi meg az egész birodalom egyszemélyi kormányzójának.

Bebizonyosodott tehát, hogy a teljesítményelv a birodalom

bukására ácsingózó idegenek kezére juttatja az országot. A birodalom minden részéből összegyűltek a helytartók, a fejedelmek, a tanácsosok és a kormányzók, hogy ezt megakadályozzák. Megpróbálták a király tiszteletének fokozásával mérsékelni a király hatalmát, s Baltazárt a szuverén végénél fogva lerángatni a bennszülött szürkek patái alá való számárlétráról. Azt követelték a királytól, hogy újítsa meg a médek és perzsák vissza nem vonható törvényének az érvényét, miszerint ha valaki valamely istentől vagy embertől a királyon kívül harminc napig kér valamit, vetessék az oroszlánok vermébe. Ez volt a Lex Baltazár. Ha Baltazár nem imádkozik az istenéhez, akkor többé nem Baltazár, ha pedig a mi élelmészünkre fordítottat, akkor sem.

A király nem bízhatott másban, csak mibennünk. Tőlünk remélhette vissza nemcsak a Baltazárt, de az ideológiai, és azon keresztül a káderpolitikai, és azon keresztül a gazdaságpolitikai mozgásszabadságát is. Vagyis a szabad kezét ahhoz, hogy tovább vágja maga alatt a birodalom fáját, mert úgy kisebb zúzódásokkal lejut róla, mintha megvárja, hogy tövestől kidőljön. Dáriusnak azokat kellett elpusztítania, akik az ő törvényét védelmezték. Ehhez a földi törvénynél erősebb hivatkozási alap kellett neki – csoda!

Abba a helyzetbe kerültünk tehát, hogy ha pragmatikus természetű lényekként dolgozzuk fel a prófétát, akkor a hússzűkébe vezető ideologikus irányba fordítjuk a birodalom szekerét. A gyomrunkból korgó érdekeinket pedig akkor követjük, akkor segítjük elő a birodalom előrerohadását a baltazári úton, ha a kézenfekvő étkezési lehetőséget feldobjuk a távlatokba.

Bizony az evés olykor éhezéshöz vezet, az éhezés pedig evéshez – ezzel a felismeréssel kezdődik az oroszlán emberré válásának a története.

Eörsi István

EGY VERSDOKUMENTUMRÓL

1957. november 25-e és 1958. január 10-e között egy 244 soros költeményt remekeltem a márianosztrai börtönben *Káinról*, mégpedig *Byron* *Káin*-drámájának hatása alatt. A szöveget fejben alakítottam ki, mert többnyire vamzer is volt a zárkámiban. Esténként felmondtam magamban a már kész részleteket, meg a többi verset is, mert abban az időben termelésem mennyiségi értelemben impozáns méreteket öltött – némely társam azt hitte, hogy imádkozom. Amikor elkészültem a *Káinnal*, a sliccem bélésében őrzött ceruzaheggyel, melyet még jóval korábban egy házimunkástól kaptam, hogy szerelmes verseket írhassek az ő nevében a menyasszonyának, lekörmöltem a szöveget, és ki is csempésztem az őrszemélyzet egyik tagjának útján, aki – szerintem – indokolatlan szerénységből nem járult hozzá ahhoz, hogy a nevét közöljem. Az ő példája is bizonyítja, milyen igazságtalanságokra vezet minden kollektív felelősségrevonás és ítélkezés.

A *Káin* négy részből áll, esztétikai értéke igen vitatható, de pszichológiai értelemben dokumentumértéke van. Szemléletesen mutatja, milyen el-lennyomást kellett a rabnak kifejtenie, hogy semlegesítse a reá nehezedő sokatmoszférás nyomást. A költemény harmadik részét közlöm, mely megáll önmagában is. Szabadulásom után valamikor itt-ott javítottam a szövegen, de sehol nem a tartalmán – a változtatások megítélésem szerint nem csökkentik a munka dokumentum-értékét, esztétikai értékét pedig – sajnos – csak igen mérsékelten fokozzák.

Káin beszéde a gyilkosság évfordulóján

*Most elmondom, mért öltem meg, mért kellett Ábelt megölnöm,
nem szépítgetem a tettem, mire jó az, ejh mire is jó?
Gonoszabb bírót úgyse találok, magasabb bíró,
bosszúra éhesebb el nem ítélt már ezen a földön.*

*Mákszemnyi önvád nélkül vallok, hisz harminc Ábel-
esztendő egyetlen káini sajtást sem érlel,
s az azóta eltelt pudvás gumójú, hulló husú évvel
nem ér fel az, a jókor feltört galambtojás-fej.*

*Ma már nincs arra szó sem, mennyit gürcöltünk hajdan,
de bőség volt a jutalmunk s a ráadás: majdnem-béke,
csak hálaimára ne kellett volna járulni Elébe,
ki míg robotoltunk, napfürdőzött a magas Hivatalban.*

*Kit talált talpon a hajnal? És kit a lebukó nap?
A tömérdek tigrissel vicsorgó tájék napestig kit lát?
Ki túrja vinnyogva a földet? Ki feji, ki nyúzza a birkát,
ki készít túrót, sajtot? Fagyűző bundát, takarókat?*

*Alamizsnából él s még hozzá én adjak hálát?
Térden csúsztva köszönjem bűzös, keserű veritékem?
Ha csak lehetett, eloldalogtam, s az emberi szégyen
pirosra festette arcom, hallván öcsém imáját.*

*Motyogott homlokát földre szorítva s újból fölemelve,
arcán egybevegyült a könnye, a nyála, a taknya,
öntudatlanul tépte a füveket, láz borzongatta,
rángott és csuklott, s laffogott rózsás, felpuffadt nyelve.*

*Apám komoran korholt, látva vonakodásom:
„Nézz rám, huzakodtam az Úrral, bosszú és büntetés ő” –
korán meggörbedt testét, szemében a farkasszagot érző
birkák rémületét kínlódván ma is látom.*

*„Jól van, csak ne siránkozz” – s tudjátok, mi történt aztán,
de senki se tudhat a büszke örömről, ami betöltött,
midőn a tűzre gödölye-nyakból vérpatak ömlött,
s nem szállt fölfele füstje, de nekem jött, arcomba csapván.*

„Nem kellek neki, hurrá! A magamé lehetek végre!”
 S egy hangra riadtam, mintha gerincem fűrésznélnek:
 „Tekints le bátyámra, szegényre, Uram, emeld fel a lelkét,
 fogadd el áldozatát, mert szívem szakad meg érte!”

Ő sajnált engem – doromboló macska rokonát, az oroszlánt,
 engem, ki a sakált, a farkast pusztá kézzel is irtom,
 a követ nála kétszerte messzebb és célba hajítom,
 elmém élesebb, szívem tágasabb, s hallgassam, hogy szán?

Izmos a kezem, a lábam, fülem jó, szemem éles,
 vagyok valaki, bármily balsors szöges bakancsa a számon,
 s épp amikor a gyűlölt jármót végre lerázom,
 jön ez itt bőgni a szeménél üresebb nyáresti éghez!

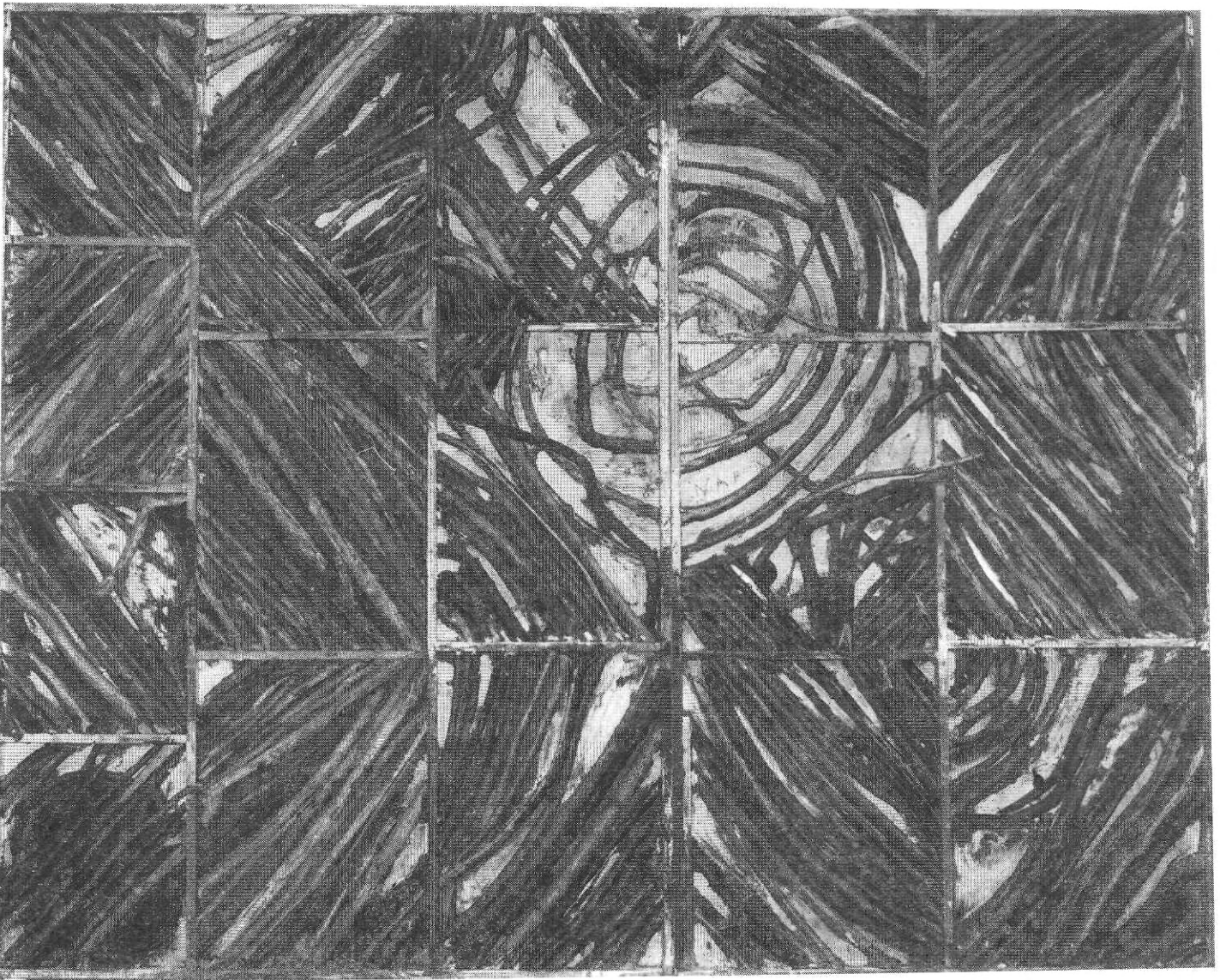
A düh szememre hulló vérvörös fátyolán át
 láttam meghajlott hátát s egyszerre fölegyenesedtem:
 „Vagy ő, vagy én!” Fölemelte karját, ahogy közeledtem,
 „Mit csinálsz, testvér?” – Egyetlen üléssel szétzúztam koponyáját.

Az irigység vezette öklöm? Ó ember, sohase hidd el,
 bárhogy hirdeti ezt az emberszabású ábelifajzat:
 az alázatra sujtottam, de öcsémet találtam csak,
 úgy áldoztam fel, mint őjuhait: egyszerű szívvel...

Most ha vihar korbácsol, húsomba harap a vesztesfagy,
 csontomig elhal az északi szél, hiába lelek tűzre,
 bármerről közelítem, elmjön, szemembe csap a füstje,
 torkomba fulladást töm, elüldöz, melegedni nem hagy.

* * *

Ujházi Péter: Nadapi Nap, 1993

A régi város
1920. márc. 28

Kedves Attila!

1994. X. 26.

én figyelmetlen: magamnak címeztem az előfizetési díjat! Meg is jött. Küldenétek egy új "rózsaszín cetli"-t? Itt az írás, folytató valamit, kicsit fájdalmas, a csoda tudja, mi benne az, de remélem az. Majd legközelebb mást. Egész mást. Szeretettel gondol rátok, és ha a rajzokat, most a kusza fajtából, kedvelitek, vagy csak úgy a Tiétek, vagy az egyik le is jöhetne. Most sok újságban jön majd, nem ugyanezek, nem ugyanilyenek.

A névaláírás az írás szerves része. Szeretettel:

Tandori Dezső

Un Amor – 1994

Mélyen behúrom sapkám, semmi szívéllyesség. Igazi-e az a szívemben, ki tudja, ki tudja, mi a szívem, én se, azt én se tudhatom. Belépek az irodahelyiségbe. Körülnézek. Ott ülnek, látom hierarchiájukat, nagydarab, finom, de gyermekarcú, hullámos, sisakos-nagy fekete hajú, olajbarna arcú, okos és tájékozott, fiatal, gondolom, 100 kiló körüli „lord” épp háttal ül a képernyőnek, azt mondja, tessék. Baba Riba és Cicano Cyrano lesz a helyezések sorrendje. Newton Abbot a helyszín, be is jön a két ló, így. A következő futamot *A Főnök*, a finom féle főnök elbukja. Mindegy. Nem néznek rám. Bár tudom, észrevételeznek. Valami más klán tagja vagyok, iszonyat-sovány, égő-fakó szemű, dupla-sapkás, mint a zsekék, alul a gyász fekete fejfödője, szemöldökig húzva, gyéres szemöldökömig, épp a dússág ellentéte vagyok, elszánt, nagyorrú, a sapka alatt nem krumplis az orrom, persze, ők se tökéletesek, elsősorban 45 kiló köztünk a különbség, kettejük s köztem, legalább, de ugyanazt műveljük. Itt vagyunk, ott vagyunk.

Táskámban már a kazetta. Dublinban még ellenálltam. Elszakadt pár éve a Gypsy Kings kazettám kis szalagja, azóta nincs Szpéró és a többi Halottak emlékére Un Amor, nincs „boldogok, akik sírnak” ebben a formában, hiányzik ez a forma. Bécsben, az irodával szemben, ahol most egy Jobb Ajánlat és egy Derekas Futár nevű ló befutóját várjuk, az irodával szemközt végre megvettem. A Doors, Lou Reed, egy blues-kazetta társaságában. Még Dublinból van Radioheadem, Grant Lee Buffalom, Manic Street Preacehrs-em. Tessék utánanézni, ez jó lista. Halott hím madaraink emlékére a Doors a régi Stones -számot, a Little Red Roostert csinálja épp. Kell. Ahogy az Admiral-fogadóirodás Ascot Café után az a séta kellett az esőben; a fél versenynap otthagvása; mert mikor újra pariban, egy-az-egyben éreztem magam, lapos 30 és 50 shillinges tárcám, és megvoltak azok a lónevek, amelyek jóslatként utaltak ezúttal a jövőmre – Graz után, ahol a Stájer Őszön a magyar színeket magam képviseltem, performance-ot csináltam, színházi amatorkódásban vettem részt, minden ellen tiltakozó, kellemetlen csavargónak alakítva egy jól modernista Faust egyik énjét, Mefiszto és Margit nem volt a darabban, csuda egy cifra Faust, nem? jó, de jó, nagyon jó volt –, a jövőmre utaltak a lónevek hát, Jobb Ajánlat, Kellő Rend stb., bántam is én őket, alibinek játszottam csak, kellett a túl nagy

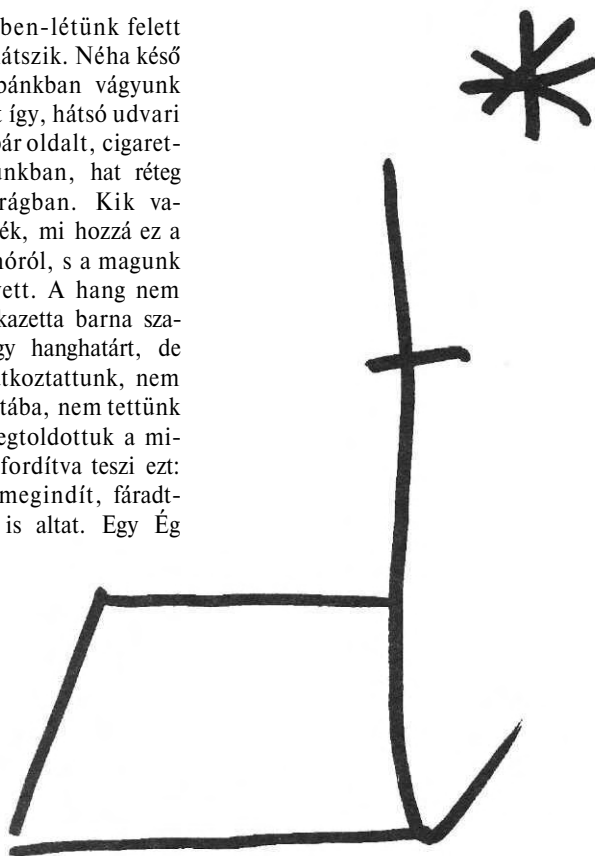
társaság és társaság után, Graz után az iroda, az Admiral sűrűje, az is magányosabb volt... de én tulajdonképpen nem szeretem, jobb, ha hűvös, félig üres, neonzűmmögéses helyiségekben téblábolok, jól hallok a közvetítést, ez a bécsi Admiral ilyen szempontból ügyetlen... nem Hemingway „Tiszta, rendes kávéháza”, bár tiszta és rendes persze, bocsánat, „Tiszta, világos...”, hát én inkább az Idegen hazában c. novellát választom Hemingway-től, ahol a sérült őrnagy, akinek a keze marad kacska, derekas biztatást kap az orvostól, úgy meggyógyul, hogy focihat is, profi mód, de hát ő vívó volt, mondja az őrnagy, s lelkesen bólogat, hogy hisz-e a gyógyulásban: „Nem”. Engem sem vált meg a magánytól már talán semmi, élet-halál, nem már, sőt, a magány vált meg, ha visszazökkenhetek belé, rendszeren, alaposan, az Un Amort hallgatva megint, az Admiral után, például, megint – vagy a Grant Lee Buffalót, hogy „Mockingbird”, netán „Sing A Lone Star Song”, azaz Csüfölgő-rigó, meg Énekeld egy magányos csillag dalát. Anynyi sok beszélgetés, ember, ló, találgatás után – ez, egyszerű bécsi szobámban, ahol megint csak egy éjszakát töltök, eljuttat, pár szál nagyon szárazon elszívott cigaretta után, a sírás megkönnyebbüléséig, boldogok, elemezte Pilinszky is, akik sírnak, elemezte az „Utószó” című versével, hogy fálnak támasztja fejét, köröskörül az irgalomnak marék havát nyújtja felé egy halott város, a halottnak. Nekem halottaim egyre többen vannak, de akárhányan lesznek, akkor se halhatok utánuk, képtelen volnék, persze, „utánuk” halok, ha nem él túl egy-két madár, egy-két ember, akkor utánuk, de az semmin nem változtat. Megvettem az Un Amort megint, az Admiral irodával szemközt, a le szállított-árú boltban, és most, évek után, megint hallgatom, nézem az utca esti fényeit, az autókölcsönző bezárt, nyilván összecukja bódéját a sültkrumpli-árus, harmonika-szerű, barna bodega, megy haza, eltűnik a Landstrasser Hauptstrasse megannyi sarkáról, szegletéről a rőt parázsizzás. Mint gyerekkoromban, ha anyám bevitt „a városba”, a belvárosba tehát, és amilyen az volt. Idegenség, de sok rejtelmes öröm – és más időbeosztás, más távolságok, más dolgok, más fények. Mindenféle, amin én kívül maradok. Ilyen volt ez a bécsi este is. Minden Kellő Rendben, Jobb Ajánlatok ígéretével, és valóban hálát adhatok a sorsnak.

Aláírtam egy papírt, csak úgy, újabb kézjeggyemmel. Benne e jegyben, mindjárt odarajzolom a következő papírra, aláírásnak és befejezésnek, benne a Szpéró, mint csillag, Esthajnalcsillag. Un Amor. Valóban, egyetlen szerelem volna csak mindenünk? Nem tudom. Nem is igyekezhetem. Az maga lenne a meghalás. De a magányba, a teljességbe, egyre boldogabban „öltözöm” vissza.

Idegenben, vagy idehaza egyedül vagyok, vad-korán ébredek. Ez a hajnal-idő, fél négytől hétig, mondjuk, az enyém.

Néma a világ, semmire nem kér fel, semmit nem akar tőlem, semmiben nem kifogásol, gépelni sem lehet, csöndben lehet cigarettázni, várost rajzolgatni. „A nyelv—a régi város”, mondja Wittgenstein filozófus úr. Fél éve rajzolgatok már régi várost, amikor értesülök Wittgensteinnek e mondásáról. Ez is összejött. A Töredék Hamletnek, „a” kötetem, a határról szól első sorban. Melyről Wittgenstein azt mondja: énünk nem része a világnak, hanem határa. Igen, így én, de akkor átítat minket az ismeretlen, határon-túli világ, a határ ezzel mosódik el, hogy egy-egy végtelenül kis távolságot mindig nyomulhatunk előre. Az „Un Amor” aprózódik fel ezekre a gyarló, igyekvő vagy kényszerű, töredék részekre.

Ez nem baj. A csillag, mely nevünk, helyben-létünk felett világít, nagyon-nagyon helyben, olykor nem látszik. Néha késő este sietünk haza Dublinban, például, szobánkban vágyunk lenni, még fordítani, mert szabad zajongani ott így, hátsó udvari szoba, egy sufni-féle, de nem rossz, fordítani pár oldalt, cigarettázni gyapjú, düftin, akármilyen ingkabátunkban, hat réteg trikóban, behúzott sapkában, melegítőnadrágban. Kik vagyunk? Mik ezek a hajnalok, ezek a kései esték, mi hozzá ez a szerelés? Un Amor, szól a kazetta, a kis magnóról, s a magunk kazettájára mindenfélét beszéltünk írás helyett. A hang nem ragyog csillagként, a hang némán lapul a kazetta barna szalagján, ezek lettünk volna mi? Átléptünk egy hanghatárt, de ezzel nem tévelyedtünk el, semmit sem csalatkoztattunk, nem mondtunk semmi véglegeset, nem szálltunk vitába, nem tettünk semmilyen lóra. Csak a kazetta magányát megtoldottuk a miénkkel, viszonzásul, hogy az Un Amor megfordítva teszi ezt: csillagtávolból oly világosan, közeli szól, megindít, fáradtságunkban lassan, némulva már, talán el is altat. Egy Ég Velünk.

* a csillag nem mindig látszik

Michael Stewart

A magyarországi cigányok halotti szokásai

második rész

A rítus mint látványosság

Öt cigány temetésén vettem részt, és mindannyiszor meglepetéssel tapasztaltam, hogy azok a cigányok, akik közvetlenül nem vettek részt a központi rituáléban, úgy beszéltek róla, mint olyan színházról, amelyet az elhunyt családja mutat be a többi cigánynak és a többi cigány nevében. Színház, melyben azok, akik nem tartoznak a családhoz, csak távolról vesznek részt. Mielőtt Gabi temetésére indultunk volna, utasaim, mintha csak manifesztálni akarták volna eljövendő zavarodottságukat, igen demonstratívan zsebkendőket vásároltak. Ezeket zakóknk felső zsebébe kellett csúsztatnunk, hogy megmutassuk: készen állunk a sírásra. Amikor a temetés után beszálltunk a kocsiba, az egyik asszony a fekete kendőt kicserélte a megszokott zöldre. „*Utálok a feketét, csak azért viselem, mert a többiek is ezt teszik*” – jelentette ki. A többiek helyeseltek.

Alig hogy kikerültünk az ott maradt cigányok látóköréből, utasaim úgy hozták szóba a nap eseményeit, gondoltam magamban, mintha egy színházi előadásról beszéltek volna. „*Egyáltalán nem tetszett a család viselkedése*” – mondta az egyik férfi. „*Amikor a fiúk énekelni kezdtek, azt gondoltam magamban, na, ebből elég, tovább egy percig sem maradok.*” Majd magyarul hozzátette: „*Az éneklésre egy idegent kell megkérni...*” Az egyik asszony megkérdezte: „*Észrevette-e, hogy a család alig sírt? A halott menyé jobban sírt, mint a lánya... A gazdagság a fejükbe szállt.*” A kocsis többi utasa megerősítette a kritikát. Megjegyezték, hogy a családnak háttérben kellett volna maradnia. „*Az rendben van, ha az ember az apjának énekel, amíg él, de nem egy ilyen pillanatban.*” Akkoriban azt gondoltam, hogy ez a kritika csak a cigányok jellegzetes attitűdjének egyik megnyilvánulása: nem akarják elfogadni, hogy az, amit egy másik cigány tesz, az helyénvaló. Ma már úgy tűnik nekem, hogy sokkal fontosabb konfliktusról van szó.

A halál

Szemben az európai városiakokkal a cigányok számára a halál nem egyszeri esemény, hanem több szakaszból álló folyamat, amely nem feltétlenül felel meg a katolikus teológia klasszikus szakaszolásának. Ahhoz, hogy megérthessük a folyamat természetét, ki kell térnünk a cigányok testtel és személyllyel kapcsolatos elképzeléseire.

Ami számunkra a halál pillanata, az a cigányok számára a vérkeringés megállásának pillanata, vagyis a *dzsi* működésének a megszűnése (17). Minden élő szervezetnek van *dzsi*-je, más szóval életereje. A virágok *dzsi*-je a vízben kering, az embereké a vérben. A *dzsi*-n kívül, ami van a növényeknek és az állatoknak is, az embereknek lelkük (*lindra* vagy magyarul: álom) is van. A *lindra* csak hozzávetőlegesen kötődik az egyénhez. Amikor az ember alszik, a lélek sétálhat, ebből lesz az álom (*suno dikhel*). Egyes cigányok szerint alváskor a lélek elhagyja a testet, és ha a *lindra* nem tér vissza, az ember álmában meghal.

További utalásokat találunk erre a modellre a cigány születési rítusokban. A terhességet – maga a kifejezés tabu –

„betegségnek” tekintik. Nemcsak szégyellnivaló dolog, hanem legyengítő hatású is. Amilyen mértékben növekedik a has, olyan mértékben tűnik el (de csak fizikai értelemben) a test alsó és felső részének – a cigány és a *gazso* nő közötti különbséget szimbolizáló – rituális megkülönböztetése (19). A cigány nők, amikor másállapotban vannak, hasonlítani kezdenek az erkölcsstelen és önkontrollra képtelen *gazso* nőkre, akik, ha nincsenek teherben sem veszik tudomásul a „fent” és a „lent” közötti különbséget, ezzel bizonyítva, hogy képtelenek felülemelkedni a testükön. A tisztátalanságot generáló szülés az újszülöttet kiszolgáltatottá teszi, különösen életének első három napjában. Ebben az időszakban attól rettegnek, hogy az újszülött elveszti a *lindra*-ját. Ezért helyezik az anya közelébe, szalmára. A házban minden tükröt letakarnak. A felnőtt látogatók, nehogy magukkal vigyék a csecsemő *lindra*-ját, kivétel nélkül mind megfognak egy-egy szalmaszálat, mielőtt távoznának. Így a lélek a gyerekkel marad. Ideális esetben a keresztelőre a szülést követő napokban kerül sor. Ezt követően a gyerek arca jó egészségről tanúskodó rózsás színt ölt magára, amit azzal is hangsúlyosabbá tesznek, hogy pirosba öltöztetik.

Két dolognak kell kötelező érvénnyel teljesülnie, hogy az élet megerősödésének ez a folyamata végbemehessen. Először is a gyereket el kell vinni a templomba. Ott a papnak szentelt vízzel le kell mosnia, hogy megszabadítsa a szülés mocsjától (a keresztelőt az asszonyok szervezik és a templomba is ők mennek el) (20). Majd cigány keresztiszülőket kell választani. Mivel úgy tartják, hogy a keresztiszülők fizikai kondíciója közvetlen hatással van a gyerek testére, a keresztapa első dolga, hogy az apával együtt megszervezen egy estét, amelyet végigdololnak a „testvérekért”. Az ilyen ünnepeknek mindig az a célja, hogy egészséget, erőt és szerencsét hozzanak a résztvevőknek. Közvetve persze az is, hogy mindebből az újszülött is részesüljön.

Az emberi életnek ez a modellje, amelyet a születési rítusokban érhetünk tetten, megtalálható a halotti szokásokban is. Azzal a különbséggel, hogy halál esetén az eszme a lélek és a test szétválasztása és nem összekapcsolása. Valójában jobban megérthetjük a halotti rítusok lefolyását, ha elkülönítve vizsgáljuk, hogy hogyan kezelik a testet és hogyan a lelket.

A test a halál után

Ha egy cigány otthon hal meg, mindenki abban reménykedik, hogy még azelőtt sikerül őt eltávolítani, mielőtt kilehel a lelkét, vagyis elveszti a *lindrá*-ját. A házat bezárják és azonnal megtisztítják. Mindezt azért, hogy „az elhunyt ne ismerhesse meg a saját házát” (*te na pinzarel pesko kher*), ha ő (pontosabban a *lindrá*-ja) a temetés előtt vissza akarna térni. Korábban a család nőtagjaira hárult a feladat, hogy megmossák a testet és a vizet egy félreeső helyre öntsék, nehogy bárki, aki bent jár, besárguljon. Ezt követően az elhunytat a legkedvesebb ünnepi ruhájába öltöztették, majd a középső „tisza” szobában fehér lepedőre fektették, lábbal az ajtó felé, s a test köré páratlan számú gyertyát helyeztek. Ma már a legtöbb ember kórházban hal meg, s ha mégis otthon, a hatóságok hamar elszállítják. De a házzal ugyanaz történik, és a gyertyákat is meggyújtják.

A haldoklónak tehát azért fontos a halála előtt elhagynia a házat, hogy a *lindra* azonnal kiléphessen testi és anyagi környezetéből és szimbolikusan is elválhasson tőle, mert a halál a születéssel ellentétes folyamatot ábrázol. A halottöltöztetés, amelyhez többek között hozzá tartozik, hogy bezárják a száját és pénzdarabot helyeznek a szemre, számomra a test lepecsételésének aktusa. Ami a halott alá terített szalmát és a körülötte meggyújtott gyertyákat illeti, ezek, úgy tűnik, azt a célt szolgálják, hogy a lélek az elhunyt testétől elválva is fennmaradjon. Ebben a kontextusban érthetőbbé válik az a látszólag irracionális engedelmesség, amellyel a cigányok elfogadják, hogy a *gazso* (idegen) kórházba menjenek ápolgatni magukat: a halál után a test már nem igazán cigány (22). Végül a test eljut végső nyughelyére, ahol a hideg földre rakják, hogy ott elrohadjon.

A cigány eltemetése mégsem a folyamat utolsó állomása. A földre helyezés után a testi elgyengülést reprezentáló szennyződési folyamat folytatódik mindaddig, amíg egy másik világban meg nem teremődik a húsától megfosztott, csupacsont halott cigány. A gyász végeztével az elhunyt telepedik ebben a másik világban, ahol nemétől megfosztva, és a reprodukció lehetősége nélkül folytatja cigány életét egy „*párhuzamos szobában*”, vagy egy országban, amely „*a nagy folyó túlsó partján terül el*”. A testetlen halottakat haláluk évfordulóján, amelyet *pomana*-nak neveznek, édes és habart főzelékkel táplálják. A csontos hús helyét, amelyet a cigányok az igazi tápláléknak tekintenek, átveszi a bab, a szegény cigányok megszokott húspótló étele (23).

A halál szennyje az élők között

A test átváltozásának ez a folyamata számos, a gyászoló családot sújtó tabuban és tiltásban ölt testet. Ezek a tabuk bizonyára az élők védelmét szolgálják, ám egyúttal tisztátalanok minősítik a közeli rokonokat (holott az ideológia szintjén éppen azért szorulnak védelemre, mert tisztátalanok és elgyengültek). A gyászoló családban nem szabad aludni éjszaka, szeretkezni, főzni a háznál, fésülni, mosni, mosogatni, varrni. Ugyancsak tilos az érintetteknek tükörbe vagy víztükörbe nézni.

A tiltásokat kísérő kommentárok segíthetnek az értelmezésben. Úgy tartják, hogy aki megpillantja a saját tükörképét, elveszítheti a *lindrá*-ját. Ez arra enged következtetni, hogy a temetés előtti időszakban (ez ideális esetben három nap) a közeli családtagoknál a lélek és a test közötti kötés veszít az erejéből, éppen úgy, mint az újszülötteknél. Nekem úgy tűnik, hogy a gyászoló családtagokra vonatkozó alvási tilalom is a fizikai gyengeség képzetéből ered. Azt is mondják, hogy az az

asszony, aki a virrasztás idején mosdik, „*nem menekülhet a nagy víztől*”, más szóval árvíz okozója lesz. Az a nő, aki fésülni kezd, meg fogja vágni magát, és sebéből ömlik majd a vér. Mindkét esetben a halál szennyének az eltüntetésére vagy az elutasítására irányuló erőfeszítésből következik a test életerejével és a termékenységgel összekapcsolódó erőszakos esemény (24).

Ezeket a tiltásokat az élet „biológiai” vízióját parodizáló játék összetevőinek is tekinthetjük. A rituálénak erre, a szorosan vett temetésig tartó szakaszára jellemző az is, hogy a „testvérek” generációk szerint különülnek el a ház különböző helyiségeiben, egy olyan séma szerint, amelyet a temetőben is vizionálhatunk. A cigányok életében gyakorlatilag ez az egyetlen alkalom, amikor a nemzedék fogalma formálisan is megragadható. A temetés után, a kocsmában a „testvérek” újra a nemzedékek egymással elvegyülő csoportjában találják magukat. De előtte „hirtelen” szembetűnővé válik, hogy a cigányok a látszat ellenére felismerik az egymástól elkülönülő nemzedékek elvét. Ám feltételezhető, hogy ha abban a pillanatban, amikor a halál tisztátalanná teszi őket, így is viselkednek, ez csak azért van, hogy máskor még inkább elutasítsák ezt a különbségtevést.

A test szennyezettsége és a halott újjászületése

Értelmezésem persze arra az elvárásra is épül, amelyet a család és a pap temetés előtti viselkedésével szemben támasztanak. Az asszonyoktól általában azt várják, hogy a koporsóból kiemelve, vagy mint a fentebb idézett esetben, „meglocsolva” életre keltsék a testet. Ugyancsak az ő feladatuk, hogy készleltessék – akár fizikai erőszak árán is – a koporsó lezárását és leeresztését. És hozzájuk társul a halotti rítusok egész ideje alatt a leginkább a halál tisztátalanságának az eszméje, mert tetőtől-talpig feketebe vannak öltözve, míg a férfiak, még az elhunyt legközelebbi hozzátartozói is, legfeljebb fekete gyászszalagot viselnek. Mosatlan, fésületlen, rendezetlen hajzatukkal, fekete öltözékükkel mintha akadályt emelnének a testtől való megválás elé, olyan akadályt, amelyet le kell győzni ahhoz, hogy a halál folyamata folytatódjék.

Csak a nők akadályozhatják ezt a folyamatot; azon a temetésen, amelyet leírtam, a pap is hasonlóan viselkedett. A cigány folklórban a papokhoz felfokozott érzékiség, és féktelen, mohó szexualitás kapcsolódik. A cigány mesékben gyakran találkozunk papokkal, akik nyulakat nemzenek vagy belepoty-

tyannak a latrinába és emberi ürülékkel borítva másznak ki onnan. Így fejezve ki, hogy züllöttségük milyen természetellenes következményekkel jár. A „szörnyűség”, hosszú, fekete és nőies reverenda sérti a cigányok érzékenységet, ezért számukra a papok belső tisztátalanságának a kifejezője, és nem is mulasztják el, hogy csúfolódjanak rajta (26). Mégis, Gabi temetésén, mégha mindenki tudta is, hogy a papok természetéhez tartozik az érzékek fertőjében fetrengő tisztátalanság, a szertartást celebráló pap érkezését az asszony kóruossal elviselhetetlen provokációként élték át. A legérzékenyebb korban lévő férfiak magyarul tiltakoztak: „Miféle pap ez? Ez papnak tartja magát! Ezzel a rakás kurvával!” A szüleiik lecsendesítették őket, mert érezték, hogy a *gazso* résztvevőket megdöbbenheteti a tisztetlenségnek ez a foka, de mindez nem akadályozta meg, hogy az egész hallgatóság igen kellemetlenül érezze magát és azonos véleményen legyen a pap igazi természetét illetően. Tisztátalan asszonyok, visszafogott (tehát szennyezést generáló) szexualitás, a papok az ő természetellenes termékenységükkel, ezek mind szerves tartozékai a cigányember zavaros és bizonytalan átvándorlásának a másik világba. E három zavart okozó erőnek közös vonása, hogy a reprodukcióval és a társadalmi élet *gazso* vonatkozásaival függnek össze. A pap mindig *gazso*, de a tisztátalan asszonyok is, hiszen a tisztátalanság a *gazso* természetéhez tartozik (27). Más szóval a testi halál egész folyamata „kifelé”, a *gazso* világa felé tér el.

Ez a jelenség azután is folytatódik, hogy a testet a sírba helyezték, amikor a család egyik tagja elsorolja a gyász hátralévő idejére vonatkozó tilalmakat. Végül is a közeli családtagoknak ebben az egész időszakban, – ami elvileg az elhunytét mondatott utolsó misét követő egy évig tart – úgy kell viselkedniük, mintha testi állapotuk az elhunytéhoz kötődne (28). A férfiak nem borotválkozhatnak, a nők nem vágathatják le a hajukat, ami testüket természetellenesen „szörnyűvé” (*zungalo*) teszi.

Öltözködésükben a férfiaknak és nőknek egyaránt kerülniük kell a pirosat, az élet színét. De ami a legmegdöbbentőbb: most a dal, az ital és az ünnep, ami pedig olyan nagy szerepet játszott a virrasztás napjaiban, és egyébként is, igen lényeges eleme a cigányok életének, is szigorúan tilos. A közeli hozzátartozók tehát egy olyan szakaszba lépnek, amelyben nem teljes értékű tagjai saját közösségüknek.

Am amikor ez az időszak véget ér, a cigány asszonyok, ellentétben a katolikus magyar szomszédokkal, levetik a gyászruhát, amely újra balszerencsét hozó, rémisztő ruhadarabbá válik. Míg a parasztok a régen meghaltakért is gyászt viselnek, a cigányok visszatalálnak eredeti állapotukhoz, amelyben tagadják, hogy a halottaknak bármi jelentősége is volna az élők közössége számára.

A lélek a halál után

Halálakor a cigány ember tehát kettéválik. Az ismerős keresztény szemléletnek a cigányok sajátos ízt adnak: a bomlóban lévő testet rábizzák a *gazso* papra, hogy eltemesse, de a „lelket” megőrzik maguknak, és rituális bánásmódban részesítik (29). Emlékezhetünk, a születési folyamat a test és a *lindra* összekapcsolódását feltételezi –, ami a csecsemőtest tisztátalanságának a *gazso* papra való átruházásával kezdődik, majd a szerencsét és erőt generáló tipikusan cigány közös énekléssel folytatódik. A halál folyamatának sikere éppen ellenkezőleg a két elem szétválását jelenti, és azt, hogy a testi vonatkozást,

amely a kívánatos társadalmi lét másodlagos formája, el lehet utasítani.

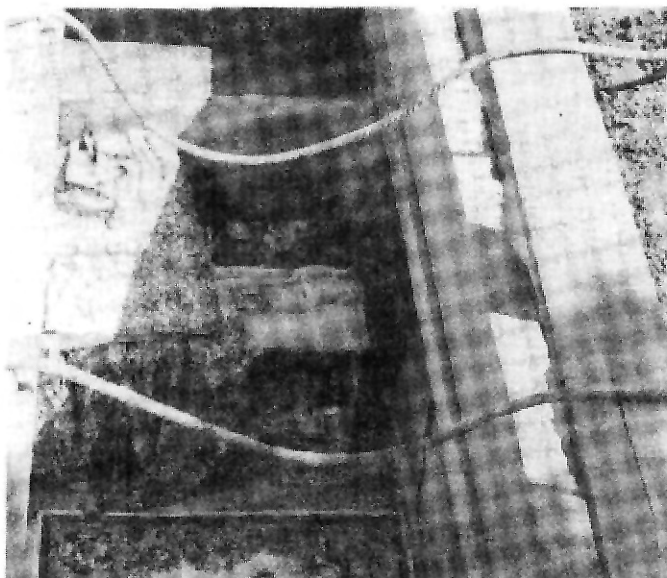
Ne higgyünk a látszatoknak, és tartsunk ki amellett, hogy a cigányok felborítják a földi lét és a lelki transzcendencia keresztény sémáját. Ezt a nyugati eszmét, amely szerint a transzcendens rendet a pap képviseli, aki itt becsap bennünket. A cigányok számára a pap, mint minden *gazso*, a testre, a múlandó és földi életre korlátozódik. Csak ők, a cigányok képviselik az igazi „lelki” létformát (30). Ezért olyan ismerős számukra, noha más értéket tulajdonítanak neki, a „világi” és „egyházi” szembenállása. Kétségtelen azonban, hogy ez egy kicsit formális és elvont meghatározása a cigányok hitének, térjünk inkább vissza ahhoz az egészen egyedülálló módhoz, ahogyan ők a lélekhez viszonyulnak.

„Elvenni a halott erejét”

Miközben a halál által személyesen érintett hozzátartozók viselkedését szigorú tabuk uralják, van számos pozitív szabály is, amelyek az elhunyt nem-testi, vagyis lelki vonatkozásait érintik. Mindenekelőtt a temetésig a nőknek és férfiaknak minden alkonyatkor össze kell gyűlniük, hogy együtt virrasztanak, iganak és énekeljenek. Ezek az összejöveteleken az elhunyt kedvenc italait isszák, és az „*igaz beszédnek*” az általa szeretett változatai hangzanak el (többnyire dalok formájában). Majd a temetésén, a *gazso* pap érkezése előtt vagy távozása után, amikor a sírásók betemetik a sírgödört, a cigányok a muzsikuskok kíséretével csoportokba verődve énekelnek. Ez a rítusnak egy egészen különleges pillanata, mert ekkor, és csakis ekkor, fordul elő, hogy a cigányok igényt tartanak az asszimilálódott (*romungro*) muzsikusk cigányokra, akiket minden egyéb esetben „*megvásárolt*”, „*keverék*”, kettős játékot játszó cigányoknak tartanak.

A cigányok a beszédben találják meg azt az éltető forrást, amely lehetővé teszi számukra, hogy újratermeljék a társadalmi rendet és ennek legalább három szintje van. Először is: az igazi cigány arról ismerszik meg, hogy beszél cigányul. Másodszor: a *gazso* világban csak úgy lehet boldogulni, ha az ember a *gazso*kkal érintkezve ékesszólóan és meggyőzően tudja kifejezni magát. Harmadszor: a cigányok által közösen énekelt dalok teszik lehetővé a testvériség újjáteremtését. A halotti rítusok megértése szempontjából ez utóbbinak van a legnagyobb jelentősége.

Egy kicsit leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy minden cigány dal régi. Amikor valaki eléneklí. és a saját életére

vonatkoztatja őket, akkor válnak „igazivá” (*csacsó*) az ő számára. A közösen énekelt dalnak azért van óriási társadalmi ereje, mert egybeforrasztja a cigány lét egyéni és közösségi törekvéseit, és így egy pillanatra megvalósíthatóvá teszi a testvérek ideális egységét (Stewart, 1989). A dal megteremt a lelki ráhangolódást is: az éneklő emberek fokozatosan eljutnak a *voja* állapotába, ahova a világ zűrzavara már nem hatol be.

A cigányok mégis azt mondják, hogy amikor virrasztáskor énekelnek, ezt azért teszik, hogy elvegyék a halott erejét (*cirdas avri leski zor*). Mert csak akkor lehet része igazi pihenésben a másvilágon, ha már semmi sem köti a földi léthez. A hozzá kötődő dalok, beszédfordulatok, azzal, hogy az elhunythoz közelálló cigányok mintegy visszaveszik, kisajátítják őket, elvesztik az egyénhez kapcsolható jellegüket. A gyászt viselő férfiak, amikor a virrasztáson énekelnek, egyrészt kifejezik tiszteletüket és azt a szándékukat, hogy nem feledkeznek meg az elhunyról, másrészt viszont biztosítani akarják, hogy a halál ott maradjon a másik oldalon, és ne jelenjen meg közöttük, amikor más alkalomból közös éneklésbe kezdenek. Ideális esetben ezek a közelállóak, akik már „idegenné” váltak az elhunytól, a sírnál utolsó gesztusként még egyszer eléneklük az eltávozott rokon néhány kedves dalát. A fiúk és az őket figyelő közeli rokonok így könyvelik el, hogy az elhunyt kulturális „tökéjét” visszavette a széles értelemben vett közösség. Mindez annak a bizonyítéka, hogy az élet a közösség egyik tagjának halála ellenére folytatódik.

A transzcendens törzsiség újjáteremtése

A halott cigány testének tisztátalan életerejét tehát elűzik és átadják a naiv *gazsoknak*, így erősítve meg a közösség „termékenységének” folyamatos továbbadását a cigány „beszéd” révén. Magyarországon a cigány temetések paraszt résztvevőit gyakran meglepi, sőt, megdöbbeníti, hogy a gyerekek is ott vannak a temetésen. Nyilván nem jut eszükbe, hogy a cigányoknak, ha eltávolítanák a gyerekeket, meg kellene barátkozniuk azzal a gondolattal, hogy a halál megzavarja a testvériség megszokott rendjét.

A temetésen tehát két különböző társadalmi rend van képviselve. A föld alatt fölfedezhetjük a cigány ház látványát. Pontosabban megesik, hogy a sír a „tisztaszobát” mintázza a virágos szőnyegekkel és takarókkal. A cigány házakban ez a művirágokkal bőségesen díszített „tisztaszoba” az egész család büszkesége, feltéve, hogy be tudnak egy ilyet rendezni (31). A vágy, hogy a föld alatt újjáteremtsék a házat, olykor meglehetősen teátrális megoldásokhoz vezet. Van példa arra, hogy a kibetonozott sírgödörben valóságos büfét rendeznek be italokkal, cigarettával, ruhákkal, kendőkkel. A sír tetején pedig úgy rendezik el a virágkoszorúkat, hogy azok a „tisztaszoba” központi helyén lévő, többnyire virágmintás takaróval borított, dekoratív ágy látványát idézzék fel. A *gazso* pap gondjaira bízott sír a temetőben végül is a cigány identitás megosztottságát reprezentálja. A temetőben éneklő cigány férfiak egy alternatív rendet hoznak létre szemben az élettel, amely zátonyra futott.

Az a tény, hogy az anyagatlan beszéd teremt meg a társadalmi folytonosságot és a transzcendenciát, jól érzékelteti a cigányok elhelyezkedését (alig vannak anyagi javaik) a magyar gazdaság szerkezetében. De a cigányoknak megvannak az eszközeik arra, hogy fölerősítsék az önkifejezésnek ezt a módját. Úgy tűnik nekem, hogy a félig asszimilált *romungrokra* például azért tartanak igényt, mert integrálni akarják a „vitalitásnak”

egy olyan formáját, amelyet egyébként a *gazsok* tartanak ellenőrzésük alatt. Általában ugyanis a *gazsok* szokták magukhoz szólni a zenészeket, amikor a munka után szórakozni akarnak.

A cigányok a saját nyelvükön, parancsoló és lekezelő módon kommunikálnak a zenészekkel, mert ezzel is mutatni akarják fölényhelyzetüket azokkal szemben, akikkel a *gazsok* ezt nap mint nap megteszik. Ezért van az, hogy miközben a cigányok a testet átadják a *gazsoknak*, a *gazsok* szolgálóit beépítik a maguk társadalmi univerzumába. Ez azért szimbolikus jelentőségű, mert történetileg a *gazsok* integrálták a muzsikusokat.

Az uralom és a függőség megélése a halál révén

A cigányok egy olyan társadalmi rendet próbálnak ábrázolni, amely teljes mértékig fölébe kerekedik a halálnak. Ez párhuzamba állítható a *Benares-i aghori* aszkétákkal, akik olyan vidéken élnek, ahol a halottakat elégetik, és a koponya ehető részeit táplálkozásra használják. Ezek a vallási fanatikusok bizonyítani akarják maguknak és a környező hindu világnak, hogy képesek fölébe kerekedni a halálnak és létre tudják hozni a halál nélküli ideális rendet. Mindez a test tisztátalanságának a celebrálásába torkollik (32). A cigányoknak azonban, szemben a hindu aszkétákkal, a fölülemelkedés bizonyítása érdekében nem kell saját maguknak celebrálniuk a test tisztátalanságát, mert azt megteszik helyettük a *gazsok*. A cigány társadalmi rend igenlése a termelés és a termékenység világának elutasításán alapul egy másik, transzcendens és időtlen elképzelés érdekében. De ez az elképzelés a *gazsok* létének a függvénye, akik képesek a vállukon cipelni a földi és testi világ terheit.

A halott cigány nem képes támogatni az élőket, mert a társadalmi „termékenység” a cigány jelen idejű tevékenységéből ered. A mai társadalmi rend igazolásának egyáltalán nincs vagy alig van olyan eleme, amelynek a gyökerét valamilyen ősi, hagyományos viselkedésben kellene keresni. Ugyanakkor a halál párhuzamos világa elvileg folytatja a maga útját. Amikor az emberek isznak, egy kis alkoholt a földre locsolnak, és húsvét hajnalban megesik, hogy az asszonyok, mielőtt mosakodni kezdenének, egy kevés vizet kiöntenek a halottaknak. De ez a párhuzamos lét ritkán kerül kapcsolatba a hétköznapi étellel (33).

Az ideológiai stabilitás határai

Igyekeztem felfedezni a cigány rítusokban a koherenciát, de hangsúlyozni kell, hogy a cigányokat körülvevő gazdasági, politikai és ideológiai valóság megakadályozza a teljes szimbolikus integrációt. Egy cigányokéhoz hasonló marginális helyzetű népcsoport tanulmányozása lehetővé teszi a vallásos világmépéhez kapcsolódó gyenge és bizonytalan pontok feltárását, amit nehezebb volna megtenni a stabilabb társadalmi bázisra épülő rítusok esetében. A halálból eredő ideológiai fenyegetésre adható alternatív válaszok óriási vonzerőt képesek gyakorolni, amit ékesen bizonyít az evangélista keresztény hittérítőik sikere a cigányok körében szerte Európában.

A cigányok helyzete megnehezíti egy koherens és teljes kozmológia kidolgozását. A hiányok, amelyek tartósan fennmaradnak a rituális ábrázolásokban, gyakran eredményezik alternatív vagy kísérleti eljárások kialakulását, ahogy az a

cigányok temetési szokásaira vonatkozó irodalomból is megállapítható (34). Az egyik temetésen tanúja lehettem egy rendkívül érdekes vitának, amelyben a cigány társadalmi rendre vonatkozó antagonisztikusan ellentmondó elképzelések ütköztek meg egymással.

Egy kiterjedt és gazdag család tagjai énekeltek közös halottjuk sírjánál, mintha jogot formáltak volna arra, hogy a dalokat, a szociabilitás szimbólumait, „szétosszák”. A velem lévő emberek ezt úgy ítélték meg, hogy az elhunyt pénze a fejükbe szállt. Ami az én olvasatomban azt jelenti, hogy az anyagi javakban megtestesülő örökség (ez vadonatúj jelenség a cigányok körében) eltorzította a rítushoz fűződő viszonyukat és arra készítette őket, hogy közvetlenül, személyesen akarják visszaforgatni az egyéni életerőt.

Másfelől még ezek a cigányok sem merték azt állítani, hogy a halál alkalom lehet életük megújítására. A többi cigányhoz hasonlóan az ő függőségük is megmarad a pap által képviselt *gazso* világgal szemben. Mint ahogy továbbra is ki vannak szolgáltatva annak a lehetőségnek, amelyet ez a *gazso* világ kínál a két, egymástól örökösön megkülönböztethető társadalmi szféra illúziójának a fenntartására. Mesélik, hogy nem is olyan régen, abban az időszakban, amikor az élet anyagi feltételei számos vonatkozásban sokkal nehezebbek voltak, a cigányok túlnyomó többsége szellemé vált. Akkoriban az emberek nem mehettek ki éjszaka, mert attól kellett tartaniuk, hogy valamelyikük csontvázába ütköznek... De a szegény néprétegek sorsának a szocialista korszakban bekövetkezett általános javulása nyomán manapság a papok két misét is mondanak, az egyiket a temetés előtt, a másikat hat héttel az elhalálozás után. Némelyek azt állítják, hogy ennek eredményeként a cigány halottak mostanában békében nyugszanak, és nincsenek már *mulok*, hogy megzavarják az élőket.

Havas Gábor fordítása

Jegyzetek

1. Még a gyerekkor fogalma is elveszti jelentőségét, mert a nevelés célja az, hogy az ifjú cigányt mielőbb függetlenné tegye.
2. Pontosabban úgy lehetne fogalmazni, hogy a halál alkalmat teremt a cigányok számára az élettelen test fölé emelkedő társadalmi rend megalkotására.
3. Lásd *Kligman* Romániára, *Pine* Lengyelországra, *Fel* és *Hofer* Magyarországra vonatkozó műveit.
4. Lásd még *Piasere*.
5. Az anyák többsége még ma is legalább egy gyereket elveszti kevéssel a szülés után, és szinte senki nem nő úgy fel, hogy ne kelljen a közvetlen környezetben megtapasztalnia a hirtelen bekövetkező, váratlan halált.
6. J. Okley számol be arról, hogy az angliai cigányok, akik körében tanulmányokat folytatott, végülis nyugodtan hagyták aludni, amikor az a szerencse érte, hogy befogadták egy vándorszékérre, és az úton egy asszony meghalt.
7. Amikor a cigányok csendesen beszélgetnek és nem ragadja el őket a szenvedély, általában nem mondják ki a betegségek nevét. Inkább sutognak, vagy az arc mimikájával fejezik ki magukat, nehogy megsértsék a beteget (mert az amúgy is szégyelli magát a fizikai kellemtelenségek miatt), vagy magukra hozzák a bajt.
8. Többnyire fiatalokri képet helyeznek a sírra, függetlenül a halott korától. Ezeket a képeket általában retusálják is, mintha még inkább hangsúlyozni akarnák az elhunyt fiataliságát, természetesen a család akaratának megfelelően.
9. Lásd Stewart.
10. A cigányok néha azt mondják, hogy az ördög (*beng*) okozta a halált, de ebben a keresztény kontextusban ez a magyarázat nem kívánatos kétértelműséghez vezet.
11. Pontosabban senki nem adhatja vissza az ütést, amit kapott. Az ilyen összefüggéseken gyakran előfordul, hogy a férfiak mimelt haraggal verekednek. Ezt a fajta erőszakot „testvérinek” tekintik, mert az a célja, hogy megszüntesse a jelenlévő férfiak közötti különbséget. Ütést adni viszont azt jelentené, hogy kétszeresen is megerősítenék a megosztottságot.
12. Az este ritmusa már csak azért is megrendítő volt, mert a cigány ünnepek egyébként nagyon is világos, szabályszerűen ismétlődő ritmus szerint épülnek fel, már-már zenedarabra emlékeztetnek.
13. Erre ugyanazt a kifejezést használják, mint a virágok „meglocsolására”, vagy

arra, amikor a fiúk Húsvét héttől meglocsolják a lányokat, így köszönve meg az ajándékba kapott festett tojásokat (ez a tavaszi termékenységű rítus része).

14. Lásd *Sárosi* (1978) vitacikkét a kávéházi cigány muzsikusról és zenéjükről.
15. Előfordul, hogy a papok nem hajlandók megállani a cigány sírt, arra hivatkozva, hogy a cigányok ruhákat, személyes tárgyakat tesznek a sírgödörbe, illetve hogy megszegik azt a XIII. században megfogalmazott egyházi tilalmat, amely szerint nem szabad világi zenét játszani a temetőben.
16. Ha valaki nem megy el a temetésre, ahová várták, azt a *mulo* mindenképpen megbosszulja. Halottam egy esetről, amikor egy férfi a temetés helyett inkább a vásárra ment és a *mulo* rémületbe kergette a lovát. A dologból baleset lett, és a férfinak évekig kártérítést kellett fizetnie.
17. A *dzsiból* származtathatók a következő szavak: *dzsilo* (szív), *godzsi* (értelem), *dzsivel* (élni).
18. Meg kell mondanom, hogy sokkal jobban megértettem a cigány halotti rítusokat, amikor megkértem barátnőmet, hogy kérdezgesse az öreg néniket arról, amit ők elutasítónak „babonának” neveznek, a szülés és más „szégyellnivaló” dolgok kapcsán, vagyis mindarról, amiről a férfiakkal nem beszélnek.
19. Ez elég elterjedt megközelítés az irodalomban. Először *Miller* kommentálta, később főként *Sutherland*.
20. Ugyanezzel a tisztító vízzel locsolják meg a házat, ahol a csecsemő és családja lakik.
21. Volt idő, amikor az oláh cigányok éppen ellentétes céllal helyeztek gyertyákat az újszülött köré. Most azért teszik ezt, mert azt hiszik, hogy a templomban a szentek szobra elé helyezett gyertyák a rossz szellemek elűzésére valók. Azt is mondják, hogy a gyertyák világítanak az elhunytak az égbe vezető útja során.
22. Utótrő jellegű elemzésében *Okley* úgy ítélte meg, hogy az angol cigányok számára „a halott cigány a *giorgohoz* (*gazso*) válik hasonlóvá... a halál az asszimilációval egyenértékű” a cigány társadalomban. *Piasere* szerint, aki az Olaszországban élő szlovén cigányokat tanulmányozta, a halott identitása fokozatosan változik: először a *gazso*hoz hasonló, majd visszaintegrálódik a halott cigányok világába.
23. Úgy tűnik, hogy a szokás is, amely alapján az első cseresznyét ismeretlen gyerekeknek kell adni, hogy a halottaknak legyen mit enni, a tisztelet jele, mert a piros és húsos, tehát erősítő hatású (bár lédús és nem véres) tápláléka kemény maggal egyfajta hús a halottak számára.
24. Más összefüggésben az asszonyok hajóhoz a termékenységüket asszociálják. Az asszonyok mindig virágos kendővel takarják le a hajukat, hogy ne kelljen szégyenkezniük azért, mert közszemlére bocsátották ezt az intimitást.
25. Itt is mint sok más társadalomban az asszonyokra bízzák ezt a szerepet, még ha a cigányoknál nem is annyira a nőiség definíciójáról, mint inkább a cigány mivolt meghatározásáról van szó. A cigány nőiség, amely a „lenti” természetes termékenység és a „fenti” társadalmi személyiség közötti különbségre épül, „értékes segítséget ad a témáról való elmélkedéshez”.
26. A mindennapi életben baljós előjelnek számít pappal találkozni. Az emberek átkozódással próbálnak szabadulni a rossz következményektől („*Hogy nyelne el az éjszaka!*”, „*Hogy vinné el a havi vérzés!*”), vagy azzal, hogy megérintik a nemi szervüket.
27. Most, hogy vannak cigányul miséző papok, nagyon ügyelnek arra, hogy ne „papnak” (*rasaj*), hanem pástornak nevezzék magukat.
28. A közeli hozzátartozóknak a templomi misén túl ételt is adnak az elhunyt házában. Ilyenkor újkrumplit, friss zöldbabot és párolt káposztát kínálnak, hogy jelezzék: a halott a múltjától független, „új” életet kezd. Az étel egy részét kiteszik az ablakpárkányra, hogy a halott vehessen belőle, és mögé tesznek egy gyertyát, hogy a szellem ne jöhessen be a házba. Megecsik, hogy elmennek a sírt rendbe tenni, ilyenkor cigarettát és alkoholt tesznek a földre.
29. Köszönettel tartozom *Fenella Cannel*-nek, aki erre a kutatási irányra inspirált.
30. Ugyanezt mondja *Bloch* azokról a marginális népcsoportokról, amelyek kapcsolatba kerülnek egy „univerzális” vallással. A bürokratizált halál mégis fölvet egy súlyos problémát: a *gazso* hatóságok ragaszkodnak a halál okának a boncolással történő megállapításához. A cigányok nagy és morbid kíváncsisággal viszonyulnak azokhoz az orvosokhoz, akik a holttestekkel foglalkozkodnak, nem mint gyaníthatnánk, attól való félelmeikben, hogy kiszájtítsák az életerőt, hanem mert attól félnek, hogy nem rakják vissza a test minden darabját a helyére. Mert a temetési rítusok célja az, hogy a halottnak ne legyen se szüksége, se kedve visszatérni, ebben az esetben azért, hogy megtalálja teste hiányzó darabjait, és teljes egészébe állítsa helyre önmagát. Ebből a szempontból a belső szervek ugyanolyan fontosak, mint a külsők. Az egyik legismertebb *mulo* történet egy férfiről szól, aki a házában fejeztette a pipáját, kevéssel a temetés után visszajött, és addig zörgött az ablakon, míg ki nem dobták neki. Attól a pillanattól kezdve békén hagyta őket.
31. A tárgyak fel halmozása, ami oly jellemző erre a szobára, a cigány asszonyhoz, anyához társul, ellentétben a férfiakkal, testvérekkel, akik elköltik a pénzüket, illetve egymás között osztják el.
32. Köszönöm *Maurice Bloch*nak, hogy felhívta a figyelmemet erre a párhuzamosságra. A cigány férfiruhák, még ha elegánsak is, a *gazso* szemében magától értetődően „piszkosnak” vagy „rendetlennek” tűnnek, és nekem az a benyomásom, hogy a cigányok itt megint megmutatják a világágnak, hogy őket a piszkosságnak ez a fajtája nem érinti, mert tudják, hogy a *gazso* egy másik, sokkal mélyebb értelemben „piszkosak”.
33. Normális esetben a halottak csak akkor bukkannak fel, ha valamit nem fejeztek be, amit elkezdtek, vagy ha szólítják őket azzal, hogy beszélnek róluk. A megvadult *lo* a *mulo* jelenlétének a bizonyítéka.
34. E tárgyban *Piasere* véleménye ellentétes *Williams*éval és mindkettőjüké *Okley*-ével.

Kemény István

Település- és lakásviszonyok*

A cigány telepek részben hagyományos, részben mesterségesen létrehozott új telepek. A *hagyományos* telep is gyakran viszonylag új keletű; a kifejezéssel csupán annyit akarunk mondani, hogy nem hatósági kezdeményezésre keletkeztek, hanem spontán módon, éppen ezért a hagyományos életforma sok elemét őrzik, és a közösségi élet szervezettsége is erős.

A hagyományos telep zsúfolva van házakkal, mivel a növekvő népesség a telep határain túl nem terjeszkedhet. Elsősorban ez az oka annak, hogy nem tudnak árnyékszéket építeni. A szemét összegyűjtésére sincs elegendő hely. Megfelelő számú ágy felállítását sem tudják a lakásokban megoldani; többen alszanak egy fekhelyen, vagy egyszerűen a földre fekszenek.

Nem meglepő, hogy a cigány lakásoknak csak elenyésző százalékában van vízőblítéses WC. Talán az sem meglepő – a cigányok életének még oly felületes ismerője számára sem –, hogy a cigányok egyharmadának még a legprimitívebb árnyékszék sem áll rendelkezésére. A putrik zsúfoltan, halmazszerűen állnak egymás mellett, és majdnem minden házasságkötéskor új épül közéjük. Egy-egy „porta” területe igen sok helyen átlagosan 40 négyzetméter. A putrik közé épített budi rossz tréfa lenne. Másutt, ahol a cigányok számára kijelölt terület nagyobb, a putrik valamivel nagyobb távolságban vannak egymástól – de nem nagyon távol –, a telep egész elhelyezése olyan, hogy az esőzés idején a ház telkén felépített „budi” az egészségre inkább ártalmas, mint hasznos. (Tudjuk jól, hogy az érintettek kulturális színvonalja nem túl magas, de könnyen lehetséges, hogy gyermekkoruk óta folyó melegvízhez szokott emberek is feladnák a harcot ilyen körülmények között.)

Az árnyékszék nélküli lakások esetében nem említetük azokat, ahol több cigány lakásnak közös budija van, ugyanis a hatóságok a cigány telep kellős közepén mindnyájuk számára közös árnyékszéket emeltettek a cigányokkal, *amely úgy áll ott, mint a tanácsháza a középkori városban*, biztosítva a legteltjesebb nyilvánosságot a természetes, de nem szégyenletes szükségek fedezésében.

A cigányok több mint kétharmada vályog-, vertföld- vagy sárfalú kunyhóban lakik, és nagyobb fele olyan kunyhóban, amelynek alapozása sincs. Az ilyen „épületek” aránya falun a legnagyobb, de még a vidéki városokban fekvő cigány épületek 55 százaléka is vályog vagy sárfalú, 40 százaléka alapozás nélküli, sőt a cigánylakta épületeknek még Budapesten is több mint negyed része vályogból készült, és 15 százaléka alapozás nélküli.

A cigányok 39 százalékánál az egy helyiségre jutó személyek száma 4,5 vagy annál több, és negyed részüknél az egy helyiségre jutó személyek száma 5,5 fölött van. Elfogadhatatlannak kell azonban tartanunk az olyan

laksűrűséget is, amelyben az egy helyiségre jutók száma 3,5 fölött van; ilyen körülmények között lakik a cigányok 59 százaléka, vagyis 190 ezer ember. Szinte nem is érdemes megvizsgálunk helyzetüket az országos norma, az egy helyiségre jutó két személy kritériuma szerint. Ha nem két személyben, hanem ennél feljebb, 2,5 személyben húzzuk meg a határt, akkor azt látjuk, hogy a cigányok 84 százaléka, vagyis 270 ezer cigány lakik ennél nagyobb laksűrűség mellett.

Országos viszonylatban csak a cigányok 17 százalékánál jut minden fekvőhelyre egy személy. További 16 százalékánál az egy fekhelyre jutó személyek száma 1,1 és 1,5 között van. 27 százalékuknál 1,6 és 2,0 között, 24 százalékuknál 2,1 és 3,0 között, végül a cigányok 16 százalékánál az egy fekhelyre jutó személyek száma háromnál is több.

Egy vidéki barakktelep leírását Molnár Gyula tanulmányából idézzük:

„A barakk lakóinak száma 9 felnőtt és 17 gyerek. Az épület fala nagyjából 6–8 centi vastag habszalakból készült elemekből áll. Belül a falakat furnérlemez borítja. A tető lapos, vékony lemezekből készült, alig szigetelt. A padozat mindenütt beton. Kémények nincsenek, a füstcsöveket a tetőbe vágott nyílásokon vezetik ki a szabadba. Fűskamrájuk nincs, tüzelőjüket egyébként is szűk lakásukban tartják. Az udvaron a tanács épített egy árnyékszéket, ezt azonban a múlt évben „valaki eltűzelte” – mondják szégyenkezve. Pillanatnyilag nincs árnyékszékük, az út másik oldalán elterülő szemételepre járnak. Az udvaron a tanács kutat is ásott, de a kútból feljön a talajvíz. Az egész telepen összesen 99 személy lakik, közülük 72 kiskorú. A hosszú idő óta összezúfoltan lakó, a világtól gyakorlatilag elzárt emberek felfokozott idegállapotban élnek. Az élet minden természetes megnyilvánulása valamilyen súrlódás forrásává válik, melyek pillanatokon belül hangos kiabálást, veszekedést eredményeznek. A telepen állandó a lárma, mert a szűk udvaron vagy valamelyik lakásban néhányan mindig kiabálnak, ingerülten vitatkoznak.

A helyiségek kis mérete miatt a fekhelyek felállítása után alig marad szabad terük egy-két ócska szekrény, pár asztal és hokedli beállítására. Sparherden főznek, ezzelfűtenek is. Télen azonban a helyiségek kifűthetetlenek, mert vékonyak a falak, és a szigetelés nélküli tető, a rossz ablakok és ajtók következtében a meleg azonnal eltávozik. A gyerekek egész télen betegek, főleg annak következtében, hogy egymást fertőzik. Az őszi és a téli felhőket is erősen megviseli, szinte valamennyien reumaság.

Az utca másik oldalán, a barakképületekkel szemben, lapos, mocsaras rét húzódik, amelyet most töltenek fel törmelékekkel és szeméttel. A szemételep a legzselő falaktól mintegy tíz méter távolságra kezdődik. Az innen átjövő patkányok szinte az egész barakképületet ellepik, ott szaladgálnak az udvaron, éjszaka az alvó emberek ágyaira mászkálnak. Nem egyszer olyan súlyosan megmarják a gyerekeket, hogy orvoshoz kell vinni őket. A patkányok ellen semmit sem tudnak tenni, mivel a szemételepen szaporodnak. A felfedezett járatokat betömik ugyan üvegcsérréppel, ez azonban mit sem ér. Mérget pedig a gyerekek miatt nem mernek lerakni.”

* Részletek Kemény István szociológiai írásából, mely megjelent a „Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról” c. kiadványban (MTA Szociológiai Kutatóintézet Kiadványa, Budapest, 1976.).

Ady Endre

Pendzsab szenzációja

Angolország gyarmati kormányja megtiltotta Pendzsab államban a földdevést. Pendzsab államban tudniillik gyakori az éhínség. És ilyenkor valami különös vegyületű földet esznek a szegény pendzsabiak. Ezt a művelt angol nem nézheti tovább. Segíteni nem segít a szerencsétlen geofágok nyomorán, de a földdevést megtiltja nekik. Mert Angolország a ci-

vilizáció országa. Leendő kormányainknak s angol példákban utazó államférfiainknak figyelmébe ajánljuk a pendzsabi esetet. Nálunk is lehet segíteni a milliók nyomorán. Tessék törvényesen megtiltani, hogy Magyarországi lakói – nyomorogjanak.

*Budapesti Napló, 1906.
január 23.*

Rendelkezés a kutyák szabadon tartásáról

Részletek az 1972. július 27-én hatályba lépett német állattartási törvényből

I. CÉLSZERŰ ÉRVÉNYESSÉGI TERÜLET

1. §

1. Ezek a rendelkezések azokra a házőrző kutyákra érvényesek, amelyeket szabadon tartanak.

2. A szabadon tartás meghatározása a rendelkezések értelmében:

- 1.) megkötött tartás;
 - 2.) ketrecben tartás;
 - 3.) szabad létesítményben tartás;
 - 4.) a pajtában, csűrben, nem használt istállóban, telepcsarnokban vagy hasonló létesítményben való tartás.
3. Ezek a rendelkezések nem érvényesek a következőkre:
- 1.) őrzőkutyákra a nyájterelés közben;
 - 2.) orvosi kezelés alatt álló kutyákra, továbbá azokban az egyedi esetekben, ahol az orvos döntése más igényel;
 - 3.) azokra a kutyákra, amelyek tudományosan vezetett kísérleti állattartásban vannak, és azokra a kutyákra, amelyekre a kísérleti állattelep vezetőjének egyéb döntése érvényes;
 - 4.) az állatorvosi, a rendőrségi és egyéb különleges hivatalos rendelkezések változatlanul maradnak.

II. KÖTÖTT TARTÁS

2. §

1. Kutyákat csak akkor lehet megkötve tartani, ha tartózkodási területén egy védett helyiség, például kutyaház áll rendelkezésre.

2. A védett helyiségnek minden oldalról melegedésgátló, az egészségre ártalmatlan anyagból kell készülnie. Az anyagot úgy kell eldolgozni, hogy a kutya abban magát fel ne sértse. A védett helyiségnek a rossz időjárás hatása ellen védelmet kell nyújtania, különösen a nedvességet nem szabad beengednie.

3. A védett helyiséget úgy kell méretezni, hogy abban a kutya viselkedéséhez mérten mozogni tudjon, és ezt a légteret a saját testmelegével fel tudja melegíteni. A védett helyiség belsejét tisztán, szárazon és ürülékmentesen kell tartani.

4. A védett helyiség (bejárati) nyílásának a kutya méretének kell megfelelnie: olyan nagy kell lennie, hogy a kutya akadálytalanul közlekedhessen rajta. A (bejárati) nyílást az eső felőli oldalon a szél és a csapadék ellen le kell takarni.

5. A tartózkodási területet a védett helyiség szűkebb környezetében tisztán kell tartani. A padozatot úgy kell kialakítani, hogy a nedvesség elszivároghasson vagy elfolyhasson.

6. Erős napsugárzásnál és magas külső hőmérséklet esetében a kutyának a védett helyiségen kívül egy árnyékos helynek kell rendelkezésre állnia.

3. §

1. A kutyákat csak széles, nem bevágó nyakörvvel, vagy ennek megfelelő mellhámval szabad megkötni.

2. A köteléket (lánc, kötél, egyéb) forgóval kell felszerelni, ami a kötelék megrövidülését felcsavarodással megakadályozza. A kötelék anyagának kis súlyú, és olyan anyagból kell lennie, hogy a kutya meg ne sérthesse vele magát. A láncon az egyes szemek vastagsága nem lépheti túl a 3,2 mm-t.

3. A köteléket egy legalább hat méter hosszú futófelszereléssel (futókerék, futódrót) kell felszerelni. A köteléknek a futófelszerelésen szabadon kell csúszkálnia, és úgy kell felszerelni, hogy az állatnak legalább 2,5 m-es kétoldali, kiegészítő mozgás- és játékkeret kínáljon.

4. A futófelszerelést és a kötelézetet úgy kell kialakítani, hogy a kutya a védett helyiséget akadálytalanul felkereshesse. A futó területen semmilyen tárgyat nem lehet elhagyni, ami a kutya mozgását akadályozhatja, vagy sérülésekhez vezethet. Az ürülék rendszeresen eltávolítandó.

III. KETRECBEN TARTÁS

4. §

1. A kutyákat csak akkor lehet nyílt vagy részben nyílt ketrecben tartani, ha a ketrecen belül vagy közvetlenül a ketrecel összeköttetésben egy védett helyiség áll a kutya rendelkezésére. A védett helyiségnek a 2. § előírásainak kell megfelelnie.

2. A ketrec alapterületének tekintettel kell lennie az ott tartott kutyák számára és fajtájára. A ketrecek legkisebb szélességeinek meg kell felelnie az ott tartott kutya testhosszának. Egy közepes termetű 20 kg feletti kutya számára legalább hat négyzetméter alapterületű ketrec szükséges a védett helyiségen kívül. Minden további, ebben a ketrecben tartott kutya után három négyzetméter alapterület szükségeseltetik, kivéve a kölyökkutyával rendelkező anyakutyákat.

V. ÁPOLÁS ÉS GONDOZÁS

7. §

1. A gazdának vagy a kutya ápolásával és gondozásával megbízottnak legalább naponta egyszer meg kell győződnie a kutya állapotáról, a kutya szállásának állapotáról, a kötelézetéről, a kötelékek állapotáról, és a hibát azonnal ki kell igazítani.

2. Az evő- és ivóedények tisztán tartandók. Az edényeknek egészségre ártalmatlan anyagból kell készülniük, és úgy kell elhelyezni, hogy a kutya fel ne sértse vele magát. Friss ivóvíz mindig kielégítő mennyiségben álljon a kutya rendelkezésére.

3. A kutyákra, amelyeket megkötve nagy térségben tartanak, a 6. § rendelkezései vonatkoznak. Naponta legalább 60 perc szabad futást kell nekik biztosítani.

Bácskai András fordítása

Tamás Amaryllis

Anya, fiú...

Beszélgetés Sebeők Jánossal (1.)

– A gigantikus fabulának titulált **Hisztériumjáték** bemutatóján találkoztunk utoljára az írószövegségben. Ez idő tájt beszélgettünk arról, hogy Ön homo ludensnek tartja magát, játékosnak, de nem szerepjátszó embernek. Performance-ai a **KETREC**, a **HOMOKÓRA**, a **GYERMEKKOPORSÓ** – egy „univerzális életmodell” avantgárdé megjelenési formái. Azóta is láthatuk: a **QUASIMODO-SHOW**-t egy fizikusnak ajánlotta. A napokban pedig édesanyja, Sebeők Éva új könyvéből interpretált az Írók Könyvesboltjában.

– A Quasimodo-showt Stephen Hawkingnak ajánlottam. Hawking Newton egykori tanszékét vezeti. Gyógyíthatatlan kórtól megtámadott ember, és csak számítógép útján képes kommunikálni.

– Egyik munkája, **Az idő rövid története** vagy öt esztendeje nálunk is megjelent, a világegyetem eredetét kutatja, s „A nagy bumtól a feketelyukakig” alcímet viseli. A szellemes bevezető köszönetnyilvánításban elmondja: egy jóakarója figyelmeztette, hogy minden egyes egyenlet, amit beleírna az akkor még csak tervezett könyvbe, „megfelezi az eladható példányszámot”. S erre ő – az einsteini $E = mc^2$ kivételével, melynek „megkegyelmeztet” – valóban nem használt egyet sem, s így készült el egy olvasmányos mű a téridőről. Hasonlóképpen nyaktörő szellemi mutatványnak érzem ezeket az előadásteket, a **LÁZADÓ BIOSZFÉRA**-ban „ötödik dimenzió”-ként jelölt új kultúra megnyilvánulásainak.

– A Quasimodo-show üzenete végül is nem más, mint hogy mindannyian be vagyunk zárva egy fekete lyukba, s így próbálunk meg eljutni egymáshoz. Mindannyian Quasimodók vagyunk, csak éppen nagyon sokféle quasimodóság létezik. Ahogyan ez a lap, a **Cigányfűrő** metaforaként használja a cigányságot, a „Quasimodo-i lét” is metafora számomra. Quasimodo a csúnysága miatt zuhant bele egy olyan fekete lyukba, amiből a szerelem nem adható át. A csúnyság tehát egy olyan potenciál-barriére, amely meggátolja, hogy valaki a benne akár tomboló érzelmeknek utat engedhessen. De népek is kerülhetnek Quasimodo-i szerepkörbe: a kurdok például. A trianoni tragédiánál talán drasztikusabb húzás a térképen megfosztotta őket attól, hogy belátható időn belül arról ábrándozhassanak, hogy önálló állampolgárok legyenek mint kurdok. Ennél bújtatottabb Quasimodo-i szerepkörök is léteznek... **Fukujama** például egy amorózó, hiszen japánnak született, és ráadásul Amerikában született japánnak. Tehát eredetét, hovatartozását, nemzetiségét tekintve két szuperhatalom vére csorog benne, ezen túl ott áll mögötte az amerikai külügyminisztérium. Hogyha véletlenül egy kirgiz vagy tadzsik filozófusnak jutott volna eszébe, hogy „vége a történelemnek” – akkor a kutya nem foglalkozott volna vele. Mert Tadzsiszisztánban és Kirgizisztánban gondolni azt, hogy „vége a történelemnek”, Quasimodo-i szituáció. Erről szólt a show.

Az sem minden előzmény nélküli, hogy édesanyám, Sebeők Éva kötetének bemutatásakor én magam is fellép-

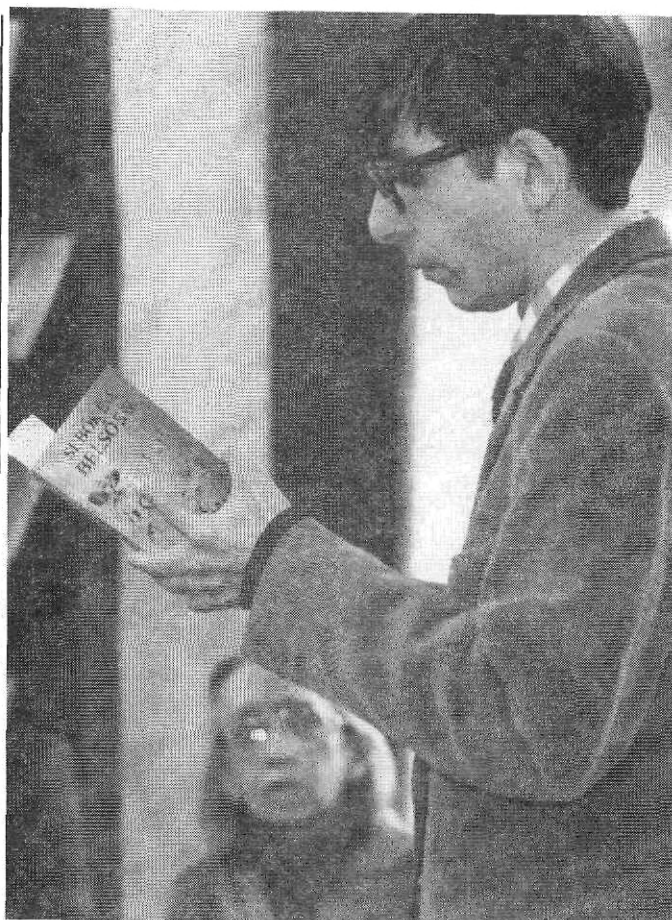

Foto: Bánházi Mátuly

tem, mert a rádióban már volt egy válogatásom, ahol mint szavaló, többek között **Juhász** Ferenc-verseket is előadtam. És nagyon sokan mondták, hogy végül is az én interpretációm által jutott el hozzájuk először a **Juhász**-i üzenet. Ők eleddig értelmetlen hablatyolásnak, „végtelen pikkelyóceánnak” vélték költészetét. A **Virágzó világfá**-ból, **A szent tűzözön** regéből válogattam. Tehát a nagy eposzokból. Ezért aztán, amikor megjelent **A belső sáv**, Sebeők Éva második, felnőtteknek szóló verseskötete, úgy éreztem, ott a helyem a könyvpremieren. Talán érdekes lehet a nézők számára, hogy én, aki együtt élek ezzel a költéssel, miképpen látom azt, miképpen rezonálok rá. De ez egyszer nagyobb hatása volt édesanyám színre lépésének, hisz míg én egy már-már – nem titkoltan – exhibicionista alkat vagyok, addig édesanyám mélységesen zárt, visszahúzódó, introvertált személyiség. Ez nem valamiféle álszerűen attitűd, ő – ilyen, így tehát rendkívüli élmény volt az ő előadása azoknak, akik nem ismerik, mert ez a visszahúzódottság, ez az introvertáltság csak a társadalomhoz való viszonyára vonatkozik. És nem azt jelenti, hogy szürke vagy jellegtelen személyiség volna. Ő igenis egy szenvedélyes, és a maga harmincöt kilójával grandiózus személyiség. Addig, amíg meg nem nyilatkozott, és lelkes írások nem jelentek meg, miszerint „színházi eseményszámba” ment ez a szerzői est, addig én hiába bizonygattam volna, hogy ebben a pulzárszerűen aprócska, koboldszerű lényben micsoda iszonytató erők lakoznak. Költészeté formailag rendkívüli módon rendezett, tartalmát illetően is erős, hiszen szembenéz a leggyőtrőbb, legdrámaibb emberi kérdésekkel. Tehát az a fajta líra, ami végül is hiányzik, az **a fehér folt** ami nem került betöltésre az utóbbi néhány évtizedben, hisz a

magyar költészet egyik pólusa a klasszikus líra, a túlélő líra, a másik pólusa pedig az avantgárd. De eközt a két pólus közt élvezhető modernitás nem nagyon lelhető föl. Édesanyám költészete tele van groteszk és prózai elemekkel a mindennapok világából és a mindennapok szófordulataiból elcsent elemekkel. Alanyi költészet, mint mondja, „szín-alany”. Először látom úgy, hogy ismeri, kezdi őt fölismerni az irodalmi közélet és az olvasók is. Talán ez más vetületbe fogja helyezni a gyermekkönyveit is, a *Mimózát*, a *Koboldost*, a *Boholyt*. Mert ugyan *A belső sáv* és az előző kötet, a *Jégkarc* sokak számára előzmény nélküli, de valójában már a gyermekkönyvekben is kimutathatók azok az elemek, melyek most eljutottak irodalomkritikusokhoz és értő olvasókhoz. Mindig is mestereimnek vallottam Sebők Évát.

– *A ma érvényes trendek szerint szoros kötődését az édesanyjához – mondjuk egy valóperi kirendelt pszichológus – bizonyára „kórosnak” nevezné. És olyasmiket írna a szakvéleményébe, hogy nem javasolja Önt – gyerekként – „az édesanyjánál elhelyezni, mert az anya gondolkodásmódjával, érzelmeivel való teljes azonosulás megátalhatja Önt a róla való leszakadásban, nem megfelelő irányba terelheti pszichoszexuális fejlődését, valamint az Ön agresszív késztetéseiinek levezetését nem látja biztosítottak.” Én erről nem így gondolkodom. Kérem, ha nem tartja tapintatlanságnak, meséljen nem minden napos emberi és munkatársi kapcsolatokról.*

– A társadalom többnyire értékellenes álláspontokat foglal el. Én úgy gondolom, hogy a modern pszichológia – a maga rendkívül kvalifikált terminológiájával – valójában a különböző családi kötelékek szétszakításához asszisztál. Nem szabad eltitkolni, hogy a nagy család kis családdá válása, a kis család *monászokká*, tehát egyedülálló lényekké való széttörése a modern pszichológia aszisztálásával történt. És akkor, amikor a modern pszichológia egyszerűen leszáll, lezüllik, ledegradálódik az állati etológiai szintjére, és amikor azt mondja, hogy tizenégy-tizenhat éves korban szükséges a szülőkről való leválás, a szülőről való leszakadás, akkor öntudatlanul (vagy nagyon is tudatosan) eleve lehetetlenné teszi a nagycsaládok működését, tehát hozzájárul a nagycsaládok szétszakításához, ahol nem is olyan rég három nemzedék élt egyidejűleg. A mai pszichológia végül is a család állapotát átmeneti állapotnak fogja föl, miszerint a család csak addig létezik, amíg a gyermek föl nem nő. Utána ez a családmodell széttörik, hisz a gyerek már önálló élőlény, önálló lakhelye van, új családot alapít, de immáron függetlenül és elkülönülve a szülőktől, és amikor „néma a ház, és nincs kacagás”, akkor – vagy már sokkal előbb – elkövetkezik a valóperi. És megszületik, vagy már meg is született az egyedülálló embereket és az egyedülálló életformát igazoló, sőt, azt akár előnyösnek és pozitívnak feltüntető életmodell. Úgy gondolom, hogy a XX. század végére kialakult nemcsak egy ökológiai, hanem egy *mentális sivatag* is, szerintem pedig az ember messze több, mint etológiai lény, nem a szexus és nem az etológiai szabályozott normák azok, amelyek alakítják

a viselkedést. Számomra ez az embertípus a követendő minta. Ez az embertípus már nem szakad el a szüleitől, hanem a szülőhöz való kötelékek – ideális esetben – épen tartásával formálja a saját családját. Kétségtelen viszont, hogy én nem tartozom ezek közé, én a *szerves életforma* felé vonzódok. És ebben a szerzetesi életformában édesanyám mindig is a társ szerepét töltötte be.

– *Ön 1994. június 13-ától kezdve visszavonult a közéletből. Nem látszik ennek ellentmondani, hogy a Reformtól a Pesti Riporton és a Blikken át az „íróremete” egyik interjút adja a másik után?*

– Sajnos, tervem megvalósítása a szponzorok utáni hajszát is jelenti. Visszavonultam tehát, de már előtte is egy kétszemélyes kolostorban, vagyis szent életközösségben éltünk és élünk édesanyámmal. Ez szakrális életközösségnek, szakrális szeretetközösségnek nevezhető, egyfajta folyamatos szellemi *agapé*nek, és azért tud ez a kapcsolat nemcsak szakmai kapcsolatként funkcionálni, mert ez egy szövetségi viszony. Azt hiszem, hogy a házastársak között is az volna az ideális, hogyha

szövetséget kötnének – a szó Újszövetségi értelmében –, *ahogy Isten kötött szövetséget az Emberrel*. És egy ilyen szövetség természetesen egymás megbecsülésére, egymás respektálására épül. Ezentúl külön adomány, hogy érdeklődési körünk is hasonló. Értékrendünkben is sok a rokon pont, de sok olyan pont is van, ahol az értékrendünk, az érdeklődési körünk különbözik. Hiszen az én életem vektorszerűen egy költői, lírai világból – a próza, a széppróza, a belletrisztika világán keresztül – egy természettudományos és filozófiai elkötelezettség felé halad, e felé tendál, édesanyám ugyanakkor megmaradt költőnek. Nincs affinitása a természettudományokhoz, s bár költészetében a filozófiai elemek, a filozófiai utalások föl-fölbukkannak – nem is akármilyen szinten –, de az tőle teljesen idegen, hogy hegeli, arisztotelészi vagy akár nietschei értelemben kidolgozza a saját filozófiáját, a saját életszemléletét. Ez nála ösztönösen jelenik meg a sorok között. Én élethivatásomnak tekintem, hogy ezt a filozófiát, ezt a metafizikát kidolgozzam. Egymás műveit a legszigorúbb kritikával illetjük, ez segítő kritika, de mindig rendkívül kemény. Küldtem már „nyugdijba” édesanyám bírálata nyomán ötszáz oldalas regényt is – szó nélkül. Most is van egy az „elfekvőben”, és bár érzelmileg kötődöm hozzá, kénytelen vagyok elismerni, hogy nem sikerült igazán jól. Talán ez jelzi leginkább...

– *...az ő szakvéleményének a feltétlen elfogadását?*

– Feltétlen elfogadását és az ítélet keménységét inkább. Azt, hogy sokak nézetével ellentétben együtt élni, megbecsülni egymást korántsem jelent elfogultságot egymás iránt, épp ellenkezőleg. Ha a modern pszichológiának egy kissé beolvastam, beolvasok ugyanígy a kritikának is. A kritika alaptétele, hogy kizárólag az elfogulatlan vélemény az objektív. Objektivitás először is a művészetben nincs. Az objektivitás fogalma a marxizmus által hagyott negatív örökség, ami nem értelmezhető a marxista-materialista terminológiával, s főképpen hiteltelen egy olyan

A TELJ

*Övé szívem, szavam, búbánatom,
meg lábnyomom,
savamnak borsá, sorsom – s így tovább.
Satöbbi. Hadd
ne részletezzem. Érzékelhető
e pár adat
nyomán is tán, hogy: minden. Néha már
egy egyszerű
tükörbe nézve oly tévképzetem
támad, hogy őt
találom ott, és én nem is vagyok
sehol. Sehol...*

(Sebők Éva)

világban, amelyben a művészet a természettudománnyal ellentétben – tetszik, nem tetszik – a személyes hatásra, az érzelmi hatásra, illetve az esztétikai hatásra épül. Következésképp nekem meggyőződéseim, hogy minden kritika valamilyen irányban elfogult, vagy pozitív vagy negatív irányban. A pozitív elfogultság mint értékmentő, értékelismerő és értékközvetítő érzület, igenis objektív, épp a maga pozitív irányultságában objektív, és ahhoz, hogy ilyen pozitív értékorientáltság kialakuljon, mindekelőtt ismerni szükségeltetik a tárgyat. A kritika az objektivitást a tárgy *nem-ismeretével* azonosítja. Úgy gondolja: az az objektivitás, hogy „kezembe veszek egy író”, akit azelőtt soha nem olvastam, nem tudom, hogy kicsoda, nem hallottam róla, nem ismerem. Ez műveletlenség, és nem objektivitás. Az objektivitás azt jelenti, ha jelent valamit egyáltalán, hogy kezembe veszek egy művet, ismerem az író, ismerem azt, hogy mit írtak róla mások, esetleg ismerem személyesen, tudom, hogy ki ő mint ember – melyből kifolyólag az utalásait jobban értelmezhetem –, és ennek nyomán, ennek tudatában, az ismeretek birtokában tudok, vagyok képes kialakítani egy értékorientált viszonyt az ő teljesítményével.

– *Milyen emlékei vannak arról, hogy a tudás iránti vágyat miféle stratégiával élesztette az édesanyja, mert úgy gondolom, elsőrendű szerepe lehetett abban, hogy, Sebeők János az aki. Hogy úgy gondolkodik, ahogy gondolkodik. Hogy nagyra törő, merész terve van, és ezek rendre meg is valósulnak.*

– Megtalálta azt a rendkívül érzékeny egyensúlyt, amit a nevelés konzekvenciája és a nevelendő szabadsága közt a pszichológia ma gyakran elvét. Még mindig egy poroszos modell és egy amerikai típusú modell áll egymással szemben. A poroszos modell megpróbálja teljes egészében – mintegy mérnöki módon – beprogramozni és meghatározni a gyermek pályáját, az amerikai modell pedig a gyermeket *magánvaló érték*ként tételezi, és úgy gondolja, hogy tulajdonképpen szülői segítség nélkül is föl tud nőni. Ezért a szülői segítséget minimalizálja, nem kíván beleszólni a gyermek életébe, és koravén gyereket „csinál” abban az értelemben, hogy minél előbb megpróbálja önálló életre készíteni, kényszeríteni.

Édesanyám konzekvensen nevelt. Tehát annak ellenére, hogy szeretetéből korlátlanul részesülhettem, nem voltam elkényeztetve. Nem kaptam meg mindent. Már csak azért sem, mert édesanyám szegény volt. És emiatt a legcsekélyebb anyagi erőfeszítés is azt jelentette, hogy éjjel-nappal dolgozott értem. De ettől függetlenül nem gyakorolta azokat a kis gesztusokat sem, melyek mondjuk anyagi potenciál nélkül is megvalósíthatók. Tehát nem voltam én idomítva, nem röpültek a cukrok folyamatosan a számba, és nem özönlöttek a rácsos kiságyamba a játékok. Voltak persze játékaim, de természetes mennyiségben. Konzekvensen keményen fogott. Másfelől viszont az értelem szabadsága, az érdeklődés szabadsága mindig megadatott nekem. Talán ezért alakulhatott ki bennem a tudás-szenvedély, mert volt egy olyan bázisom – édesanyám –, ami/aki bizonyította, hogy a *tudás és a tanulás – két teljesen különböző világ*. És volt szerencsém azt is megtapasztalni, hogy a tudáshoz vezető út leghosszabb kerülője a tanulás.

– *Úgy tartják – Hawking is, akire szerintem nagyon hasonlít az arca, a tekintete –, hogy „a zseni nem tanul, a zseni tud”.*

– Az igazi tudás eleve bekódolt hajlam mindenki benn.

Valójában a tehetség nem annyit jelent, hogy „ex nihilo”, a semmiből teremtünk, létrehozunk valamit. A tehetség olyan, mint a rejtettheréjűség. A rejtettheréjű ember az „valahol” férfi, egy műtét által ez kiszabadítható. Aki teljesen hormonzavaros, azt hiába vagdalják, nem lesz belőle sohasem teljes értékű férfi... A tehetség egy „rejtettheréjű” potenciál, amit ki kell szabadítani... Ha valaki nem hiszi el annak az illetőnek, hogy rejtettheréjű, (hogy ott van benne a férfierő, hogy *ő ezt érzi*), akkor az a potenciális férfi, mint férfi, halálra lesz ítélve. Következésképpen a tudás a szó filozófiai értelmében a *tudónak való hívés*.

– *A keleti filozófiák szerint a tudást azelőtt kell tisztelni, mielőtt van.*

– Igen. A tudás attól jön létre, hogy valaki elhiszi, azelőtt, mielőtt létrejött. És az intelligencia kvóciens – így számlálva – mérhetetlen. Édesanyám, a különböző jelekből ítélve, *elhitte azt, hogy én tudok, akkor is, amikor nem tudtam*. Megelőlegezte számomra a tudást. Elhitte, hogy én tudor vagyok, tudó vagyok, sámán vagyok, bár nem születtem hat ujjal. Próbálok ennek a bizalomnak eleget tenni. Valójában az *elvárás* nagyon fontos tényezője mindenfajta cselekvőkészségnek. Az intézeti gyermekek, az anya, szülő nélkül fölnevelkedettek többek közt azért is bizonyulnak kapcsolat kialakítására és társadalmi előmenetelre képtelennek, mert nem fogalmazódtak meg pozitív elvárások irányukban.

– *Azért voltam kíváncsi mindezekre – az Encyklopédia 2000 kapcsán –, mert annak idején (két-három éve is lehet), Vitray Tamás műsorában sejtelmesen elhangzott a beszélgetésük végén, hogy Sebeők Jánosnak van egy különös terve. Végül is „nem lett megnevezve” hogy mi is az. Hosszasan meditéltam azon, hogy vajon mi lehet a grandiózus álom. Emlékszem arra is, hogy Vitray – a nézők csendes kuncogására – valami olyasfélét válaszolt, hogy „...majdmeglátják!” Akkor arra gondoltam – lejáratos kifejezést fogok használni –, hogy feltalált egy új „oktatási rendszert”. Tehát egy eleddig nem használt gondolkodásmódot politikáról, jogról, erkölcsről, és ennek következményeképpen egy másfajta hozzáállást a világhoz közgazdaságtudományi, orvostudományi, filozófiai és pszichológiai értelemben. Hogy e szakmák művelői valami egészen más, az eddigiektől eltérő hivatásukat, annak törvényeit. Hogy Magának van egy sejtése, ezt ki fogja dolgozni egy pár év alatt, és egyszerűsákké áll, és teríti a lapjait. Amikor megtudtam, hogy ez a „titkos dolog” egy enciklopédia, arra gondoltam, hogy... De inkább megkérdem: nagyot tévedtem?*

– Bizonyos értelemben nem végzetes ez a tévedés. Azt hiszem, hogy ma még – az egyre bővülő újságcikkek és megnyilatkozások özöne ellenére is – rajtam kívül valójában senki sem tudja, hogy mit is tervezek, és mi az az üzenet, ami által én effektív átformálhatónak érzem rövid idő alatt az emberiség tudatalattiját és kollektív tudatát. Az „oktatási rendszer”, mint innováció – telitalálat! Abban az értelemben, hogy én az *Encyklopédia 2000*-et – multimédiális eszközökkel, tehát az ezredégi kommunikáció és tömegmanipuláció – ha mondhatom így – összes instrumentumát fölhasználva kívánom eljuttatni mindenkihez.

(folytatjuk)

Ujházi Péter
kiállítása
Fehérvárott

Római térképábrázolás, 1993

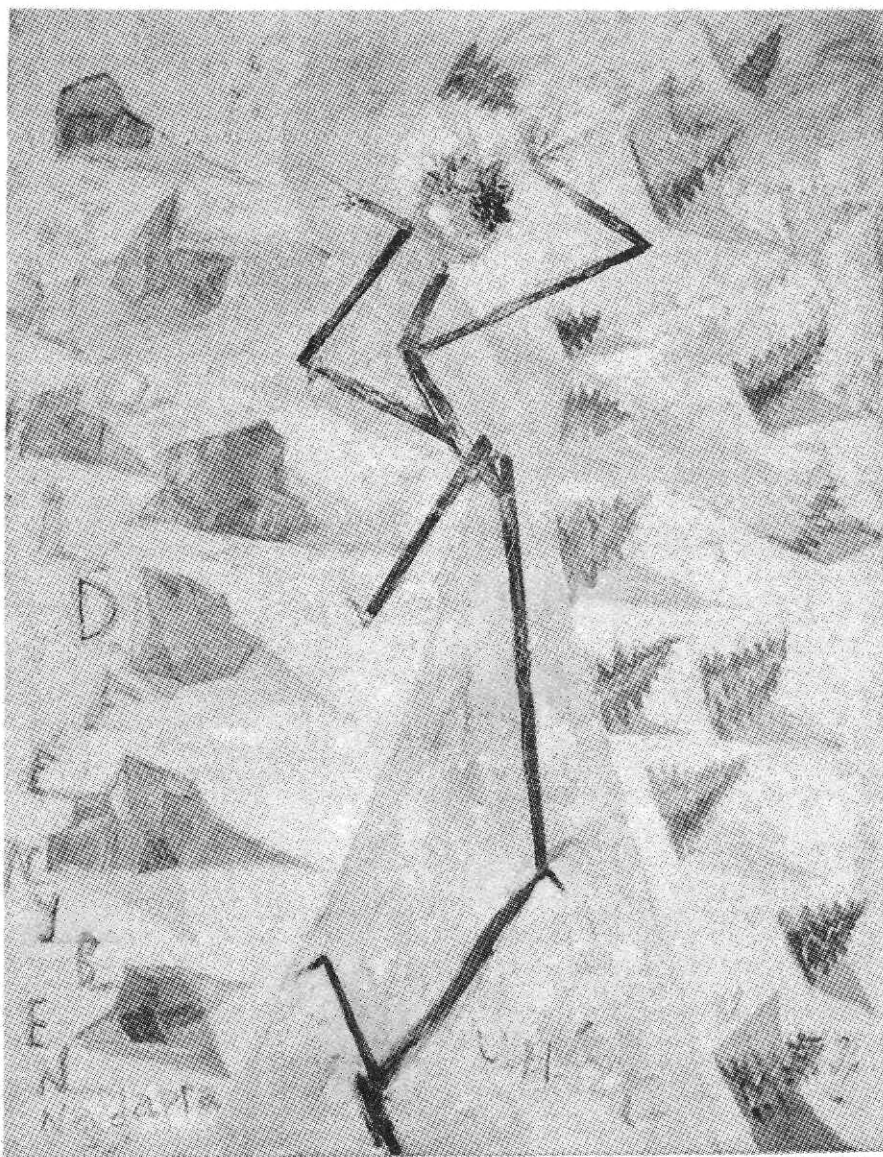
Ujházi Péter festőművész. Legalábbis a művészeti akadémia festő szakán végzett és művész, méghozzá nagyon jó művész, aki az esetek túlnyomó többségében tényleg fest is. Vannak olyan festőművészek, akiknek a festészete kitűnő. Ujházinak elsősorban a művészete az. Ez nem jelenti azt, hogy a festményeivel bármi probléma lenne, bár talán az ő festményei csakugyan nem klasszikus esetei a festészetnek. Ilyesmí problémák már *Kondor Bélával* is voltak. *Kondor* persze grafikus volt, így nála bizonyos mértékig elnézték, hogy festményei sok grafikus elemet tartalmaztak, hogy valójában nem is festett, hanem ecsettel rajzolt. Ez azért túlzás – valójában inkább csak az irigykedő kollégák szakmai sovinizmusa –, mert *Kondor* színvilága igencsak új és érdekes fejleménye volt az akkori festészetnek. Ujházi ilyen értelemben ugyancsak nem fest, hanem maszatol, színez, firkál – mint a gyerekek. Pontosabban, amit a gyerekek csinálnak addig, ameddig meg nem tanítják őket írni-olvasni, mert az, hogy emlékeiket-élményeiket megtanulják írásos formában rögzíteni és feldolgozni, megszünteti azt a fajta elementáris rajzolókédvet, kifejezőkészséget, ami úgy kiskiskorrig minden gyermekben megvan. Ez a képesség nem más, mint-hogy hat-hét-nyolc éves koráig az ember úgy érzi, hogy mindent le lehet, és le is tud rajzolni. Mondanom sem kell, hogy ez a tudás soha sem tér vissza és még a képzőművészek közt is nagyon-nagyon ritka, ha valaki ebből valamit meg tud őrizni. Ujházi kivételek közé tartozik.

Mindezen felül az, hogy Ujházi nem igazi festő, további két másik dolgot is jelent. Egyrészt azt, hogy Ujházi nemcsak fest, hanem még különféle furcsa tárgyakat is készít. Ezek majdnem olyanok, mintha festmények lennének, mert tulajdonképpen képek, és viszonylag laposak. Valójában furcsa dobozok. A doboz, mint egy képkeret foglalja magába a mindenféle talált tárgykból összeállított és olykor ugyancsak át- vagy kifestett holmikat. Erről a szenvedélyéről megintcsak a gyerekek juthatnak eszünkbe, hisz ki más hajol le egy madártollért vagy tükördarabért, ki más kutat a padláson, a pincében, fiókok mélyén és ki másnak jelent bármit is egy régi, használhatatlan csaptelep, repedt furulya?

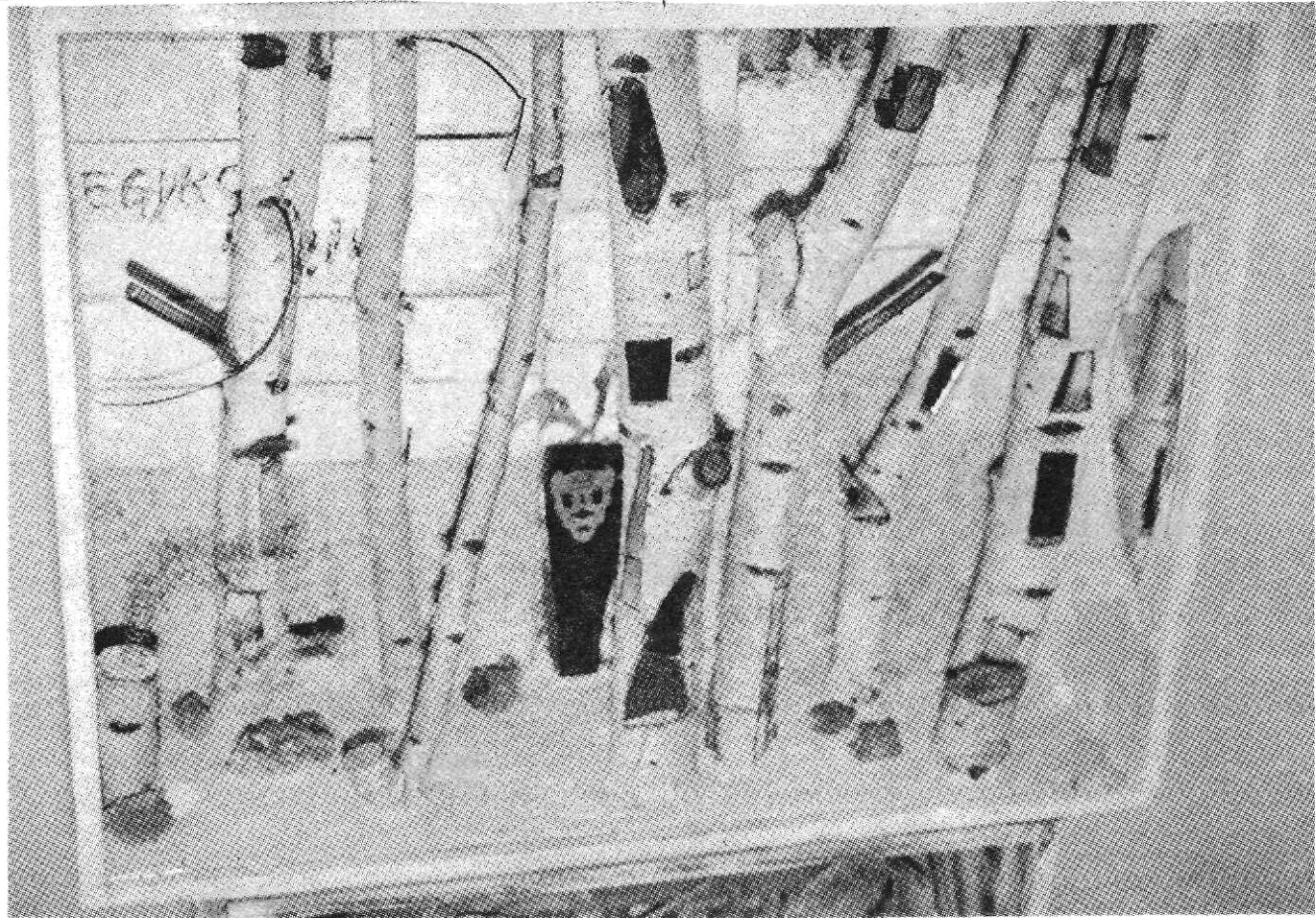
Másrészt pedig azért mondom, hogy Ujházi művészete a fontos és nem a festészete, mert Ujházi most már több mint két évtizede fest, függetlenül attól, hogy ecsettel dolgozik, vagy éppen bicska, ragasztó, szög és kalapács, illetve faág, madártoll, régi levél, okirat, csaptelep vagy repedt furulya kerül a kezébe.

Ennél a több mint húsz évnél érdemes elidőzni. Mert mit szokott az ember ilyen kitartóan, ilyen romolhatóan szenvedéllyel csinálni? Ha belegondolunk, nem olyan sok mindent.

Más dolog egy jó képet festeni, és megint más, tíz, húsz, száz, ötszáz vagy ezerötszáz jó képet festeni, más szóval állandóan festeni. Ismerünk ugyan termékeny mestereket, de nagyon ritka köztük az, akinél ez a termékenység ne járt volna együtt úgynevezett korszak- vagy stílusváltásokkal. Ujházi életművében ilyesfajta korszakváltásokról szó sincs és itt jutunk el oda, hogy Ujházi kívül – legalábbis a kortárs hazai viszonylatokat tekintve – alig akad egy-két olyan művész, aki pályakezdése pillanatától kezdve ugyanazt és ugyanolyan hitellel csinálja, aki ne szorult volna rá időközben esetleg többször is arra, hogy változtasson, módosítson azon, amit és ahogy korábban csinált. Ez nem zárhatja ki, hogy éppen így tudjuk értékelni akár kevésbé terjedelmes, a szűkszavú, vagy az újabb és újabb fordulatokból kibontakozó, folytonosan elavuló-megújuló életműveket is.

Holdfényben Nadapra, 1994

Hulló tükrjeim, 1993

Mindenesetre Ujháziesetében húsz éves távlatban is elvéve fordul elő, hogy egy-egy képe nem igazán, és nem első ránézésre is éppen olyan Ujházi-kép, mint mondjuk az 1972 körül festett korai művei. Az e kiállításon bemutatott – és az utolsó öt-tíz évben készített – képei között talán több ilyen van, mint korábban. De ahogy nézegettem őket, ezek számomra legalább olyan izgalmasak, mint az „igazi” Ujháziak, mert a művész titkai, talán válságos pillanatai, kétségei derülnek ki belőlük.

Mindenekelőtt most először láthatta a közönség a *Nadapon* festett különös – mert Ujházinál rendkívül szokatlanul – természet után festett képeket. Aztán ilyen az *Önarckép* (1993), bár rögtön hozzá kell tennem, hogy a maga paradox módján, még ez is Ujházi hitelét erősíti, mert az derül ki belőle, hogy a művészt ritkán foglalkoztatja magát Ujházi, pontosabban az, akit ő *énnek* nevez. S talán ezért jogos is, ha másképp fest akkor, mikor programszerűen magáról beszél. A hozzávetőlegesen másfélszer másfél méteres vászon négy sarkában egy-egy nagyobb festékfoltot látunk. Baloldalt fölül pirosat, jobbra kéket, alatta feketét s ezzel szemközt sárgát. Mintha nem egy, hanem a kép négy sarkából négy nap sütne. És valóban el is indul négy különböző színű sugárnyaláb, hogy középen találkozzanak – ott, ahol a művész önarcképének lennie kellene – kioltsák, vagy éppen felerősítsék egymást. A négy szín közül három – a piros, a sárga és a kék – alapszín, vagyis azok a színek, amelyekből az összes többi szín, a zöld, a lila, a barna vagy bármi más kikeverhető.

Velük szemben a fekete meghatározása korántsem egyértelmű, hiszen ez éppen úgy jelentheti a semmit, a fény nélküli űrt, mint ennek ellenkezőjét, azt, hogy a fekete az, amely az összes többi színt magában foglalja. Az ambivalencia oka az, hogy más törvények uralkodnak a természetben, ahol a különböző színtartományokat a fény, a világosság egyesíti és megint más a festészetben, ahol, amikor az összes festéket összekeverjük, feketét kapunk.

Bárhogy is próbáljuk meg értelmezni ezt az *Önarcképet*, nyilvánvalóan megkerülhetetlen benne nemcsak az én-re, hanem az űrre és az elemekre történő utalás. Ez az Egészhez való viszony, mint téma, nagyon változatos formában tér vissza újra és újra a kiállítás képein, legyen szó énről és/vagy bolygókról, égitestekről (*Kilenc Nap, Nadapi Nap*), vagy akár utakról, útvonalakról (*Holdfényben Nadapra*), netán térképről (*Rómaitérképvázlat*) vagyennekellenkezőjéről, például erdő motívumról (*Hulló tükrjeim*).

Ami tehát most Ujházi művészetében mindenképpen új, az az, hogy az ő korábbi igen erőteljes – és természetesen nagyon sok humorral teli – társadalmi és történelmi érdeklődése mellett itt egyre erőteljesebb szerepet kap – a szó legtágabb értelmében vett – természet-világegyetem motívumkör; másfelől pedig, hogy a korábbi szubjektív epikus, anekdotikus szemlélet egyre inkább drámaivá, s igen-igen személyessé válik.

Várnagy Tibor

Ladik Katalin közreadja

Az üvegezőnő

Részlet a készülő regényből

Élet és Irodalom szerkesztősége, Budapest

Tisztelt Szerkesztőnő!

Elnézést a zavarásért, de olyan jellegű gondjaim vannak, amelyekkel egyedül Önhöz merek fordulni abban a reményben, hogy útmutatásaival, élettapasztalatával segít megoldani megoldhatatlannak látszó problémámat. Bevallom, nem önszántamból írok Önnek, hanem a szomszédasszony rábeszélésére, aki egyébként szülővárosomban, Újvidéken (Novi Sad, Jugoszlávia) egy hetilapnál az asztrológiai rovatot vezeti. Neki beszéltem el élményeimet, amelyek már elviselhetetlenül gyötörnek évek óta, de amelyekről eddig nem mertem senkinek sem szólni, mert attól félttem, örültek, vagy megszállottnak hittek volna.

Üvegező és képergetező vagyok, és mint levelemből kiderült, nem kenyerem az írás, de mielőtt elkezdeném élménybeszámolómat, tudnom kell, hogy Önnek ez az igazi neve, vagy csak álnevet visel?

Őn persze nem tudhatja, milyen zavarban vagyok, amióta megtudtam, hogy Ön is az én nevemet viseli! Ne haragudjon, kedves asszonyom, nem volt szándékomban megsérteni, de engem is Ladik Katalinnak hívnak, örvenként éves vagyok, és Újvidéken élek. Körülbelül öt évvel ezelőtt megtudtam, hogy ebben a városban él egy nő, aki az én nevemet viseli. Azóta megváltozott az életem, időnként rémálommá kezd válni.

Megvallom, életemben néhány levélen kívül nem írtam semmit, de három hónappal ezelőtt megjelent nekem a Szűz, és sok verejtékes és álmatlan éjszaka után megértettem üzenetét: fel kell tárnom titkomat és meg kell írnom vallomásomat. Igyekszem hát minél hitelesebben leírni azokat a különös eseményeket, amelyek velem történtek. Bármennyire is gyötrelmes tevékenység ez számomra, valami módon mégis úgy érzem, megtisztulok általa. Olyan méregnek érzem az írást, amelytől elégek, de az a kevés, ami megmarad belőlem, tisztábban él tovább. Ön biztosan jobban tudja, milyen érzés ez, de én megijedtem tőle... már nem tudom, mitől félek jobban: az élettől, vagy az írástól.

Öt évvel ezelőtt kezdődött, valahogy így: az új postás olyan leveleket és számlákat kezdett nekem kikézbesíteni, amelyek a nevemre szóltak ugyan, de más volt a címzés. Visszavittem a leveleket a postahivatalba, és sok időmbe és magyarázkodásba került a számlák elutasítása. A postahivatal vonakodva ugyan, de elismerte, hogy az ő hibájukból származik a zűrzavar. Ennek ellenére, a levelek téves kézbesítése folytatódott. A leveleket megtartottam. A késleltetéssel akartam egy kis kárörömöt szerezni. Sok levelet kapott névrokonom. Néhány hónap alatt rengeteg levél gyűlt össze. Büntudatom volt, és meg akartam szabadulni a levelektől... de akkor jött a betegség. Betegségem ötödik napján, amikor a magas láztól legyengülten megbotlottam a kartondobozban, amelyikben a leveleket gyűjtöttem, elhatároztam, hogy írok képergetező és üvegező barátomnak

Szabadkára, tudakozódjon névrokonom felől és írja meg nekem, mit tudott meg róla.

Nemsokára meg is érkezett a nem éppen rövid válasz. Mellékelten küldöm Matkovics üvegező barátom levelét:

A HETVENES ÉVEKBEN VEZETETT NAPLÓM SZEMÉLYISÉGEI

A tizenkettes számú személyiség

SZERETI A MŰVÉSZETET
A SMINKET
AZ EZÜST BICIKLIT
RÉGI ISMERŐSÜK VAGYUNK
EGYSZER SZABADKÁN A VÁROSHÁZA
ELŐTT TALÁLKOZTAM VELE
Ő FELKIÁLTOTT
MICSODA MEGLEPETÉS
GYERE IGYUNK MEG EGY TEÁT
ERRE ÉN
BIZISTEN DÖGÖS CSAJ VAGY HALLOD-E
PEDIG TUDTAM
HOGY SZOKNYÁJA ALATT
KIS PIROS BULDÓZERT REJTEGET

Mihelyt berobbant a tavasz, és kivirágoztak a vadgesztenyék, magára öltötte forrónadrágocskáját, levetette melltaratóját, megfésülködött mindkét fésűjével, azzal, amellyel arcának északi és azzal is, amellyel déli oldalát fésüli. (A Duna folyásának itt nagy szerepe volt.) A férfiak sóhajtozni kezdtek utána, menet közben elrakosgatták kemény szerszámaikat, és a pillanatszülte ábrándjaiktól úzve szinte betegen azonosíthatatlan származású, gyanús nőszemélyekkel sötét lakásokba siettek.

Néha epésen és gyorsan, máskor bársonyos hangon és hízlegőn beszélt. A trillázó női hangok széles skálájával rendelkezett, amelyekkel madarakat, gyermekjátékokat és egyéb tollas háziállatokat hívogatott. A hetvenes években az újságok arról írtak, miként járta be ezüstbiciklijével a síkság északi városait, arról, hogy jó néhány érthetetlen költői nyelven beszél, tükör előtt tartva olvas könyvet és saját haján hegedül egy vonóval.

– Szeretem a művészetet, szeretem a sminket, szeretem a férfiakat – mondta egy ünnepi alkalommal.

Március volt akkor, a növényzet kitorpóban volt a talaj deres mellkasából. Egész délelőtt fényképezkedtünk, és olyan helyeket kerestünk fel, ahová csak nyáron szokás járni, de nem restelltük magunkat. Azon a napon jó nap-éjgyenlőségi szél fújt, és én akkor kezdtem el gyanakodni, hogy valamit rejteget a szoknyája alatt, de ezt az érzést elfojtottam magamban, talán a tavaszi nap szépsége és szemérmessége miatt, vagy abbéli óhajom miatt, hogy a

rossz nyelveknek ne adjunk alkalmat a szóbeszédre. Csak ennyit mondtam: „Verseid szavaiban és hajában botladoztam”, majd egy idő múlva hozzátettem: „Hamvainkra nem jácintot, hanem gyöngyvirágot szórnak majd.”

Múltak a napok, múlt az idő, a város felett évszakok változtak, melyekhez ő ügyesen alkalmazkodott. Továbbra is keríngtek a nagy titkáról szóló történetek. Otthon különféle célra használható varrógépe volt, elemre működő ventilátora és kétliteres szódásüvege. Hat macskája volt. Hegyi füveket és önnön haját szárította, hanglemezeket gyűjtött, és Bayer aszpirint szedett. Mindenről, amit átélt, minden tevékenységéről, még az otthoniakról is négy, esetleg hat képecskéből álló képregényszerű „használati utasítást”, vagy „csináld így” sorozatot rajzolt.

Előfordult, hogy előzetes bejelentés nélkül, váratlanul elutazott a tengerre, és onnan epedő, érzelemdús, rejtett erotikával teli leveleket írt, és sopánkodott, hogy a természet csúnyán kibabrált vele, mert szárnyak nélkül hagyta. Azt beszélték, hogy egy pirinyó kristálydobozban egy mozogni alig bíró, szelídesztenye-színű kis lárvát rejteget, amelyet parfümökkel táplál, énekel neki és várja, hogy egy Natália vagy egy Katarina nevű pillangó váljék belőle. Azt állították, hogy beszélgettetett a lárvával, és évszaktól, napszaktól függően nevein szólította, meg hogy zeneszó mellett vetkőzött előtte, altatódalokat énekelt neki Közép-Európa összes nemzetének érthetetlen keverék-nyelvén.

– A testét úgy használja, mint egy kígyó – állította egy ember az 5-ös számú házból. Akkor kezdtek leskelődni utána.

Egy nyugdíjas ember a kerületi Helyi Közösségből, valamint az 5-ös számú házból való ember egy ilyen megfigyelés alkalmával feljegyezték altatódalainak, ráolvasóinak néhány szavát is, arra gondoltak, ez a nagy titok feltárásában segítségükre lehet. Egy kisvonalas füzet hátlapjára a „költészettől és parfümtől terhes levegőben” a következő szavakat és verssorokat jegyezték fel: „A szavak szépek voltak, dallamosak és bársonyosak, de éppenséggel nem mondtak semmit nekünk. Fejből megtanultuk őket: Introveanu, Angyalgomb, Uzlivanca, Polza, Hörgölés, Eszternyák. A ráolvasók még különösebbek voltak, a sámáni transzban kimondott szavakra emlékeztettek és a férfiakat mind gondolkodásra készítették.

*a patikus megfogta a velencei galambot
hurráfogjuk meg a tökét!
a néni megfogta a galambot
erre bekapcsoltuk az áramot
a néni elszállt”*

A környéken mind jobban elterjedtek az ő nagy titkával kapcsolatos történetek, amelyekhez varázsláshoz, alkímiához fűződő szóbeszéd is vegyült. Ezekről már nyilvánosan is beszéltek. Egy helyi lap szenzációt keltő írást hozott az ő nagy titkáról. Ez az írás még ha nem is tudta tényekkel indokolni feltevéseit, talányait, mégis gyanúra, furcsaséjtelmekre adott okot. Azt beszélték megint, hogy egy rövidített nyelvű söprűn lovagolt, egy kerék nélküli bicikliről is volt szó, meg egy kis piros buldózerről, ami a hasa táján rőfög. Ezek az állítások, amelyekkel ártani akartak neki, nevetségesek voltak számunkra. Azt is mondták, hogy körül van véve amulettekkel, talizmánokkal, és hogy a füvek, fák és felhők lelkében hisz, és hogy kuruzslással, varázslással fog-

lalkozik, megidézi a szellemeket és a démonokat, hogy a madarak röptéből jósol, az állatok belsősegeiből, a nedves homokból, meg a meztelen csigák nyomaiból...

Ahogy telt az idő, a gyanakvás egyre jobban befészkelte magát zsigereinkbe. Egyesek közülünk, azzal az ürüggyel, hogy irodalomtörténetből vizsgára készülődnek, napokig turkáltak könyvei között, és ott a kabbalával, a kaldeusi jóslatokkal foglalkozó könyvekre, valamint az egyiptomi Seth istenségről szóló feljegyzésekre bukkantak, továbbá egy teli doboz ólomlemezekre, amely a középkorban jóslásra, varázslásra szolgált. A hír hirtelen és gyorsan terjedt, akár a szegény. A titokról minél hamarabb fel kellett lebbenteni a fátylat.

– Meglehet, hogy közöttünk egy boszorkány, de lehet, hogy költő van – jelentette ki az 5-ös házban lakó ember. A vasúti ór azt állította, hogy amióta valami keserű füvekből készült teát ivott nála egy délután, azóta minden nap délben ebéd előtt egy közönséges hosszú, fekete hajsál jelenik meg a torkában, amelyet szinte lehetetlen a nyelvével, vagy az ujjával kihalászni.

–Teljesen elment az étvágyam, szinte semmit sem eszem, és napról napra fogyok – panaszkolta ez a szerencsétlen, akinek fekete karikák voltak a szeme alatt és reszketett a keze. Beesett arcával, gerincéhez tapadt hasával Dürer a középkori kereszties katonákról készített rajzain és karcain látható gazdátlan kutyájára hasonlított. Aggódtam barátnőm miatt. Egy délelőtt a szabadkai Városháza előtt, amikor a levegő tele volt virág- és zoomorfikus motívumokkal, és minden összeolvadt a zöld majolika szecessziós hangulatában, nyíltan megmondtam neki, hogy a nyilvánosság aggódik miatta, sok a találgatás, a téves megítélés, és hogy mindez tragikusan végződhet.

– A nyilvánosságnak jogában áll megtudni az igazat – mondtam neki izgatottan. (Mi tízen voltunk a nyilvánosság, így gondoltuk akkor.)

Furcsán nézett rám, mintha nem is őszinte választ, hanem bizalmatlanságot váltottam volna ki nála, a szeméből közben egy kislány szemérmertlensége lövellt felém.

– Nem adom a titkaimat és emlőimet a férfiaknak. Ha emlő kell nekik, növessenek maguknak, vagy készítsenek gyapjúból, vízből és zsírból. Az enyémet kis vörös szopsáimnak őrzöm, az én kis piros buldózereimnek.

Azt beszéltek, úgy elrestelltem magam, hogy belevörösödtem, dühösen legyintettem, és szó nélkül távoztam. Én már nem emlékszem rá.

Újvidéken az Ifjúsági Tribün épületének halljában egy alkalommal különös kör alakú képződmény kezdett növekedni. Ez a gyenge, kör alakú, lécből és madzagból álló konstrukció fokozatosan plakátokból és falragaszokból készült papírburkot kapott, és mindez a meghitt otthon távoli szigetére, madárfészekre, dobra, barlangra, vagy efféle hasonló allegóriára emlékeztetett, ahol az ember jól el tud rejtőzni a világ elől. Ott belül Ő volt, nőstény-háziaszszonyként raboskodott, aki a mindennapi élet hínárjában veszik el. Ebbe a dobba becipelte házi díszletének kellék-tárát: egy villanyrezsót, könyveket, tojást, kétszersültet, étolajat, nyugágyat, ruhákat, kvarclámpát, írógépet, rádiókészüléket... és azt a bizonyos rejtett dolgot. Legalábbis ezt gondoltuk.

A sajtó nagy pompával harangozta be a nagy performanszt, amelynek címe *A sikoltozó lyuk* volt. Az újságírók az értelmiségiek választékos kifejezéseivel írtak az ego le-

meztelenítéséről, az esemény esztétikai oldaláról, amelyet már-már mitikus dimenzióval ruháztak fel. A legszélesebb nyilvánosság szeme előtt született meg *A sikoltozó lyuk* mítosza. Egyesek közülünk már tudtak a sikoltozó lyukról, számunkra ez már nem volt titok... A titok az volt, amit benne rejtettek. Annak feltárása volt célunk, mert azzal megszűnnének találgatásaink és kínjaink, a sikoltozó lyuk pedig megszűnne képzeletünk csapdájává lenni. Türelmetlenül vártuk a titok feltárásának napját.

Az 5-ös számú házból való ember, a mágikus-misztikus környezetszennyeződés elleni aszkéta aktivistájaként csoportos látogatást szervezett az esemény megtekintésére. Elterjedt, hogy barátnőnk mimikriájának keretében valószínűleg vetkőzni is fog, ami – nagyon bízunk benne – elősegítené a nagy titok feltárását, amit a szoknyája alatt tartogatott.

– A titok a sikoltozó lyukba van rejtve – mondta sóvárgó szemekkel egy nyugdíjas a Helyi Közösségből. Ki tudja, mi járt ősz fejében?... Amikor megérkeztünk a Katolikus porta 5-ös számhoz az Ifjúsági Tribün épületében a nagy dob körül, mely kissé a berlini falhoz hasonlított, már elég nagyszámú, művészekből és más érdeklődőkből álló csoport gyűlt össze. A város összes voyeur-je és onanizálója itt volt, és mi elvegyültünk közöttük. Golyóstollal, gyufaszálakkal, zsebkésekkel, csupasz ujjakkal és parázsló cigarettavégekkel szemmagasságban lyukakat hasítottak, hogy leskelőhessenek, hogy kifigyelhessék mozgását, ahogyan alszik, olvas, főz. Ő nem látott semmit a kilyuggatott falragaszokon és a sóvárgó szemeken kívül, amelyek tágra meredten várták, hogy megpillanthassák az eddig soha nem látott csodát, a nagy sikoltozó lyukat és annak még nagyobb titkát. Ezt a minden titkok titkát vártuk mi is. És amikor elérkezett az a perc, hogy levetkőzzön, elkezdett vetkőzni, de ezt végtelenül lassú mozdulatokkal tette és vetette le a ruhadarabokat, míg végül egy nagy halom lett belőlük, de minél többet vetett le magáról, annál jobban fel öltözve. Végül egy magas nyakú fekete garbóban és fekete szűk nadrágban maradt és a vétkezéstől kifáradva, kimerült gyászoló özvegyként roskadt a nyugágyra...

– Ennek a ribancnak hatyú kell – jegyezte meg egy sapka nélküli vasutas, aki a látottaktól csalódottan elindult a Színház büfé felé.

Egészen késő estig, az Ifjúsági Tribün villanyoltásáig nem jöttünk rá a sikoltozó lyuk titkára. Barátnőnk egész nap a dob belsejében tevékenykedett; leült, felállt, olvasgatott és dudorászott, kifestette magát, evett, ivott, vetkőzött és felöltözött, de mi semmivel sem tudtunk meg többet a titokról, mint amennyit azelőtt tudtunk. Ezen az éjszakán a Makkhetes borozóban egy érdeklődő egyénekből álló csoport verődött össze. Volt ott hangoskodás, cigarettafüst, káromkodás és otromba, titokzatosságtól és erotikától túlfűtött javaslat. Kiábrándultan és leverten vedeltük a spriccereket, a padlóra köpdöstünk, és megpróbáltuk elképzelni azt, amit nem sikerült meglátni. A sikoltozó lyuk titka felgerjesztett minden kemény szerszámmal bíró férfit közülünk, aki ezen az éjszakán keserű férfivereséggel szolgáltatott magának elégtételt, amelytől könnyen nyílik a bicska, lúdbőrzik a bőr, és elvakulttá tesz az elragadtatás. Kilencen ültünk az asztalnál (én voltam a hetedik), és sejtettem, hogy én tudom a titkot, de a többiek miatt hallgattam. Kint az éjszaka sötétjét az ősz árasztotta el, szórta a faleveleket, és kezdte megszűrni a muslincákkal teli és a törköly szagától bűzös levegőt.

A csillagok ragyogóbbá váltak, és Észak felől hűvös áramlat közeledett. A borozó asztalánál lassan egységes vélemény és egy fekete határozat körvonalai rajzolódtak ki: reggel a Helyi Közösség előtt máglyára vetik, és boszorkányként elégetik, és amikor majd a tűz eléri a lyukat, sikoly fog hallatszani – megszólal majd a lyuk, muszáj lesz sikoltania – így elárulja majd a titkot is.

Nem tudom már, a bor miatt, trágár köpdősésünk miatt, vagy a megsejtett titok miatt, kiiskoltam a Makkhetesből, és hajnal hasadtával, amikor a virradat Pannónia felett ébresztgetni kezdte az ég boltozatát, elkezdtem szaladni a Vajdaság fővárosának utcáin. Az almási templom felé rohantam, hogy a fenyegető veszélyre figyelmeztessen barátnőmet. Sürgősen el kellett rejtőznie, tűnnie, fel kellett szívdönie. A tizenhét éves házszám előtt megtorpantam, nem kaptam levegőt, a légszomjtól vér csöpögött az orromból, a távolban hajókürt hallatszott, én meg ott álltam kihevülten. Bent a félhomályban ők ketten üldögéltek: Ő és Natália, vagy Katarina. Amikor az utóbbi meglátott, felsikoltott, és úgy riadtan, meztelenül belefúrta magát a kristálydobozocskába. A kristályvacokért nyúltam, amelyben a szelídgesztenye-színű élő lárvát tanyáztam, de barátnőm kiragadta kezemből a dobozocskát, és gyorsan pizsamájába bújtatta. És míg a Natália, vagy a Katarina nevű lárvát mind csendesebb hangon szólíttatta, Ő egy kis piros bulldózzal húzott elő bugyijából és melléhez szorítva így szólt:

– Erre a napra vágytam, hogy előttem megszojtassam.

Akkor a zavart és a rőfögő játékszerre szegezett tekintetem láttán szinte dudorászva elmagyarázta, hogy vele együtt írja költeményeit, szoptatja és dédelgeti, és ez a sikoltozó lyukban rejtőző nagy titka.

Kisiettünk az utcára. A sarki trafikban vásárolt egy szép tarka képeslapot, amely Újvidéket ábrázolta, és amelyiken a Miletitynek emelt szobor dominált. A Duna felé siettünk. Szaladtam mellette, de még így is alig tudtam követni könnyű lépteit. A hidnál, egy csoport pionír, amely az idősebbek és a kisgyermekes anyák segítségével volt megbízva, megindult barátnőm felé, hogy segítsen neki, de ő megköszönte a kis alkalmatlankodók segítségét. Zavaromban és örömben, amiért én fedeztem fel elsőnek a sikoltozó lyuk titkát, majdnem beleröpültem a zavaros vízbe. Akkor megcsókolt, és karjaiban Natáliával, vagy Katarinával – aki folyton azt abajgatta, hogy már megint ellopták tőle a Marlboro cigarettáját –, bement a képeslapba, és megállván a Miletity-émlékmű előtt, onnan idekiáltotta nekem, hogy engedjem a képeslapot leereszkedni a Dunán.

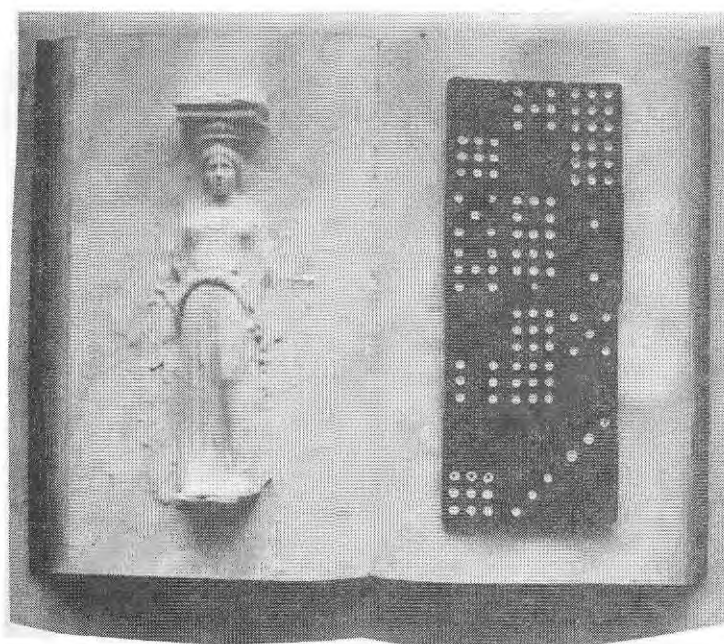
– Ez egy akció: Újvidék leeresztése a Dunán! – kiáltotta felém még egyszer a katedrális mellől, a Vajdasági Írók Közössége irányába haladva. Európa legnagyobb folyójának zavaros vize magával ragadta a képeslapot, és az elkeveredett a napsütötte Újvidék sétálóiban között.

A többiek a vizet bámulták, hogyan úszik le Újvidék a Dunán. Úszott az egész város és a gyárak, a Sport és Üzletközpont, a TV torony és az egész Pétervárad, az erődítménnyel együtt – mindez összefolyt a ködben és a képeslapon, és úszott, távolodott, eltűnőben volt, elúszott arcának déli oldala felé.

Amikor teljesen egyedül maradtam a fákkal körülvett strand homokján, egyszercsak távoli röhögő rőfögés hallatszott. Felálltam, és a víz túlsó partján, a szerémségi oldalon egy piros bulldózer vájta a talajt.

Ő, te lyuk, sikoltsál még egyszer – gondoltam.

VÉRTELEN HELYREIGAZÍTÁS

A Cigányfűrő 1994/3-as számának
Endrődi Szabó Ernő
 „Látszik-e a Gellérthegyről az Ararát”
 című írásában, az ezer magyarból
 az az egy örmény helyesen tudta, hogy
Lázár Vilmos
 aradi vértanú valóban
 örmény származású volt.
 Folyóiratunkban azonban, tévesen,
Lázár György
 neve szerepel.
 Föltételezésünk szerint
Lázár György,
 egykori miniszterelnök
 aradi vértanúságának
 nincs történelmi esélye,
 és nem csupán az időeltolódás miatt.

Endrődi Szabó Ernő

Az ég az yppehatawphna felett*

amikor Lyonba mentél és elfeledtél engem és én sírtam mint egy gyerek akit sötét szobába zártak nem tudtam mi kell az utazáshoz mi kicsoda út nekikészülődés kicsoda mi kell bedugaszolni a palackot langyos folyóvíz a falban és csótányok és szennyvíz zubogás és a lassú blues városai fetherbly better fly butterfly along a streamside and you are in the othersi de arra gondoltam fölmegek yerseybe a szmog elől vagy utánad? bár te Lyonba röpiültél és elfeledtél de nem de nem mégsem feledhetsz véglegesen engem titokban ezt reméltem össze-vissza kószáltam a városban buszról buszra metróról metróra ez a forró és bűdös és szűk newyork azt hiszem félig-meddig öntudatlan állapotban voltam vörösbőr kábulatára emlékeztetett az egész a vörösbőr kábulata: egyetlen hiány: kozmikus magány: minden emberi nyomorúság összegződése a kecseszkecskenek és a tuszkarórák után vágyódtam az indián lányok után fönn Kanada illatos lomberdeiben a tölgyek ajuharcok az égerek és a lányok illata a lányok fekete haja fekete illata így éltem bomlott alvajáróként napokon át míg nem Andrew McConney egy nap rám bukkant a körúti forgatagban és magával cipelt egy csapszékbe ahol slamos középkorú nő mérte a vizezett bort megközelítőleg aranyárban és lapos hüllőpillantásokkal méregette a vendégeket a pult mögül ez nem tetszett nekem egyáltalán lepusztult egy hely volt teli lepusztult figurákkal de McConney épp ezt tartotta megfelelő környezetnek ahhoz hogy lelket verjen belém marha mondta te marha igazán befejezhetné már ezt a rohadt ámokfutást a bűdös életbe gondold lebergre gondold az őseidre meg az ír őstündijadra legyintettem mikor lesz az ha lesz egyáltalán utazz el mondta utazz el hova mondtam hova a bús picésába is akár mondta McConney nem tudom mi kellett az utazáshoz mondtam am nem tudom mi kell a palack bedugaszolásához ne itt rodeózz ebben a rohadék New Yorkban mondta itt megőrülsz vagy megróhadsz és feketére iszod magad mondta oké kezdhethük mondtam oké kezdhethük a táncot mondtam a hüllőpillantásúak McConney meg csak mondta a magát igazán volt ezt még a többhetes álmát lanság okozta kábulat ellenére is tudtam fölmegek északra mondtam McConneynek az indián lányokhoz amikor elváltunk aggodalom volt a szemében nyilván csak filmekből ismerte az indiánokat be kell dugaszolnom a palackot gondoltam és fölültem a legelső vonatra ami délkelet felé indult délre utaztam végül mégis a „szülőváros” nyugalma kisváros-csöndje litániakék nyárdélutánok és forró vajaskifli és teasütemények vasárnaponként a kerti lugásban akkor már többször gondoltam a vasárnapokra mint blúzodra és szoknyádra félárboc-lötyögés a közkönyvtárban flörtök és bókók a presszóban és a ruhatárban annyira szerettem volna utánad menni hogy egészen nyilvánvaló volt: lépésnyit sem mozdulhatok ki ebből a városból friss délelőttök és álmatag délutánok után szürkeületkor elsétáltam a folyóhoz ami valójában nem is folyó volt csupán élővíz-csatorna épp közepén szelte ketté a várost leültem a parton vagy megálltam a híd közepén és belebámultam a szürke vízbe kiürült aggyal gondolatlanul ilyenkor mindig hatalmába kerített az érzés hogy emlékeimben élek s ami itt körülvesz csupán képzet csupán felszíni látomás és voltaképpen

nem is élem át mert valójában ott vagyok veled Lyonban és Párizsban is mint egykor Párizsban a hajnali szajnaparton amint a forró és nedves szél marokrafogta a melled és te majd elájultál és majd eléltél amikor hajadba nyakad hajlatába temetkeztem így vitt el hozzád a szürke vízsodor estéknél még ha napközben kevesebbet is gondoltam rád ám amint továbbindultam a belváros házainak villogó ablaktáblái s a könyvtárra varázsolt egykori rang-laktanya méltóságteljes teret uraló látványa visszarántottak a jelenbe s helyükre kerültek a dolgok a múlt ismét bebújt a rejtett zugokba érzékelésem gondolataim mögé néztem az estéli várost az üzletek vendéglők kiskocsmák fényeit a templomkert bokrai között pislákoló lámpásokat az utcákon s tereken le-föl flangáló turistákat számlálhatatlan nemzet fiait-lányait a diszkóból diszkóba vonuló tiniket az esti miséről hazafelé igyekvő polgárokat ilyenkor ha feljöttem a partról a folyótól nem éltél már bennem távoli elmosódó emlékek tűntél a nyugalmas kisvárosi estben s ahogyan teltek a napok mind ritkábban gondoltam rád és Lyonra ám volt egy vissza-visszatérő kép, mely a legváratlanabb időpontokban a legkülönbözőbb helyeken hirtelen mintha akna vagy gránát robban minden átmenet nélkül vakító élességgel vágott érzékeimbe tudatomba egy nap például a cafeteria pultjánál álltam s míg a kávéslány görögös metszésű szemét csodáltam semmi de amint lejjebb siklott a tekintetem egyszerre eltűnt alakja s helyében csipőd és feszülő tangád jelent meg előttem már-már bántóan tisztán láttam a vékony fehér szövetet ahogyan kifeszül vénuszdombodon és dús szeméremd felett kilöttyent csészéből a kávé hiába az ösztönök az öntudatlan ösztönök és az élekezet nem túl gyakran de annál hevesebben tört rám ez a kép újra és újra s hiába tartottak csupán villanásnyi ideig ezek a látomások még így rövidségük ellenére is félttem tőlük s eltűnésük szertefoszlásuk után sokáig nem mertem mások arcába nézni különösen a lányokéba nem nyomasztott a sok déj a vu és talán kicsit betegnek eltévelyedet nek is éreztem magam ilyenkor ha csak tehettem valami magányos zugba bujtam és Kanadáról ábrándoztam miközben egyszerre szántam és resteltem magam egy ízben azonban megelégettem ezt a kiszolgáltatottságot és emléked eltűnével fölálltam az íróasztaltól és hosszú sétára indultam a délelőttben amit igen ritkán tettem ezúttal az egyetemkertbe mentem a levegő itt ilyenkor dél előtt egészen más valóságosabb áttetszőbb a lányok mint mindig ha nagy ritkán erre járok most is üdék frissek érzékiek ültem egy padon és legeltem a szemem míg meg nem szoktam a látványt, azután elsétáltam a büfébe ittam egy kávét délelőtt egészen pontosan ebéd előtt képtelen vagyok arra, hogy akár egyetlen falatot is lenyeljek egy gyönyörű indián lány állt meg a közelemben és cukros fánkot kért elállt a lélegzetem hát nem szájalmas és egyben nevetséges hogy egy fiatal nő *hangulata* a testéből vonásaiból gesztusaiból hangijából áradó színek egységes képpé egységes hangulatú összeálló hatása még mindig egy megdölejez odébáltam később geetől megtudtam hogy egy befolyásos indián kormánytisztviselő lánya dögös ruhákat viselt hajlatok és domborulatok világos és átmeneti és sötétebb tónusok fény és árnyék ölekezése egy pompás testen formák és színek nagy múgonddal komponált harmóniája ez volt a lány nap mint nap visszajártam csökönyösen róttam köreimet ittam kávéimat kis idő múltán már látásból fölismert kutatva érdeklődően tekintett rám egy-egy határozott pillantással erősen szemembe nézett nagy csillogó mandulaszeme volt és rejtélyes barna tekintete amely a te szemed idézte élelem a te barna tekinteted és a fiúnkét és ilyenkor arra gondoltam telefonálnom kellene neked vagy a fiúnknak vagy Zukrowskynak hogy ötredszor is elsíriam neki ostobaságom történetét – téged a szerelmemet – Zukrowskynak aki született melanian volt akárcsak én bár a névrokonságon túl semmilyen szál nem fűzött össze bennünket csak a kipróbált barátság első házassága miatt amit még egyetemi éveiben kötött évfolyamtársával fatimával egy égő szemű török szépséggel rokonsága kitagadta sohasem tudta megemészteni a dolgot és később is még válása után

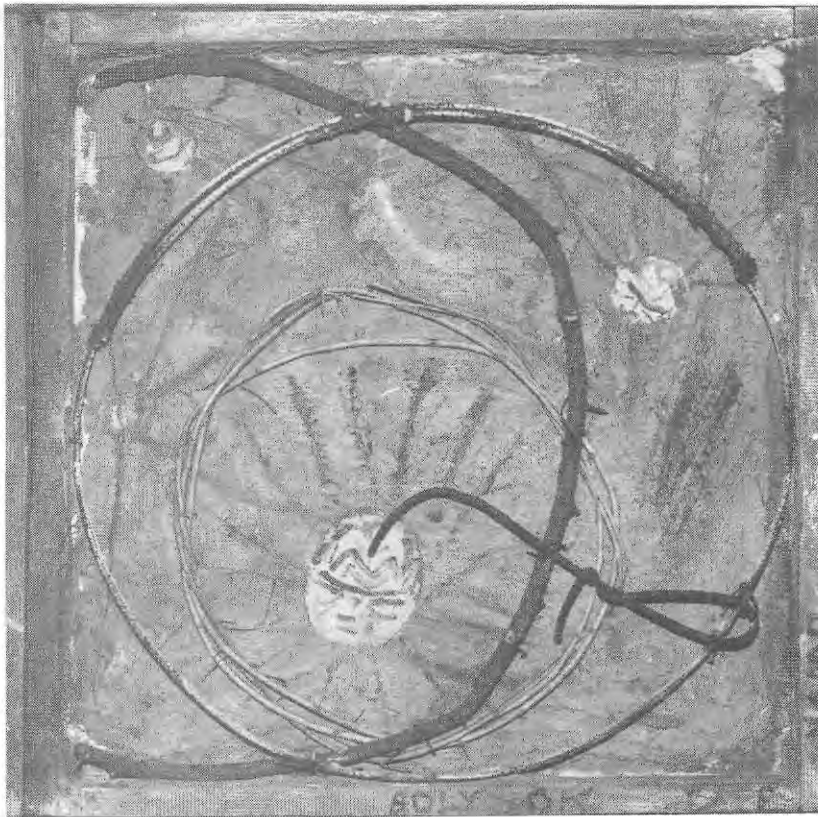
* Részlet Maul Melan: A szerelem másnapja c. kisprózájából

is amikor a nagybácsik és unokatestvérek újra keblükre ölelték dacosan hordozta magában egykori megaláztatása fájdalmát az elárultatása miatt lelkében fészkelődött árvaságot örmény volt persze leszázalékolt matróz egyszer a csendes óceán keleti felén a navy tévedésből megtorpedózta a hajóját egyedül ő élte túl hetekig hanyódott a vízen a halál többször belekóstolt de túl keserűnek találta és még ő sem kérte belőle japán halászok bukkantak rá végül volt egy ifjú felesége két infarktusa egy ford kombija és egy háza neworleansben sokra tartotta george orwell pynchon brautigan és andrew dee seabow munkásságát tizenhat éves korában ismerte meg az életet előbb faulkner és dosztojevszkij később a neworleansi kurvák közreműködésével amikor megismertem azokban a rettenetes hetvenkilences nyolcvanhatos és hetvenkilences évekből en amiket sohasem tudtam megkülönböztetni egymástól mert annyi yira egyformák voltak vagy mert teljesen szabálytalan sorrendben váltogatták egymást tízszor vagy tizenötöt egymás után amitől néhanap azt éreztem hogy nem is létezik ilyen hogy esztendő azt éreztem hogy hatalmas üvegóra alatt élünk és mást sem teszünk csak rójuk utunkat körbe-körbe láthatatlan de mégis érzékelhető fala mentén és talán a magunk megnyugtatására talán másért esztendőknél kereszteljük a lépéseket és hogy igazolva lássuk sehová sem tartó menetelésünket az esztendőknél nevezett lépéseket semmitmondó számjegyekkel látjuk el szóval amikor megismerem nem voltam épp nyeresz passzban nem mászkáltam háromlábú varjúképpen pitypangos hegyoldalon munkából hazafelé délutánként be-benéztem a boltba aminek bejárata fölött rikító táblán ez a felirat állt ZUKROWSKY'S BOOKSHOP a könyvesbolt használt lelkek parkolója volt lelkek ezrei parkoltak ott hosszú sorokban akár az autók a legtöbb könyvet már sehol sem lehetett kapni senki sem akarta olvasni őket akik olvasták is meghaltak vagy elfeledtek róluk és a könyvek akár a virgináldarab újra szűkek lettek úgy viselték őszög impresszumukat mint egy vadonutú szűzhártyát mondom gyakran benéztem hozzá s egy idő után barátságos mély ültek ezek a látogatások sűrű török kávékat főzött apró rezedényben ittuk a kávéval olvastunk a könyveket beszélgettünk és vártuk hogy vége legyen az ügyeletes esztendőnek lassankint mindent megtudtam az adóról az epeköveiről és az orleansi családnyak harminc évvel azelőtti szexuális szokásairól jólfejt örmény orra miatt annyian és annyszor lezsírázták hogy nemes bosszúképpen fölvette a meir zukrowsky nevet később amikor friscóba költöztem minden héten föl hívtam telefonon első válasom után a boltja fölötti apró lakószobában vészeltem át a kritikushónapokat és nem volt olyan hét hogy be ne újított volna valami friss pipit ilyen ember volt zukrowsky-melanie és amikor elment tőlem és azóta is neki sírom el éppen soronlévő bánatomat teljesen érthető volt hát hogy az indián lány pillantása által földi ént emlék – szemed emléke – zukrowskyt és a telefont juttatta eszembe azt a kényszerű váltotta ki belőlem hogy ismét sokadszor kibeszéljelek magamból téged de joana tovaringó csípeje tompora mindannyiszor megragadta és magával vitte tekintetem a telefonok így rendre elmaradtak mint megtudtam joanának keresztelték indián neve felől azonban hiába érdeklődtem senki sem tudta megmondani szerettem volna tudni szerettem volna magamban becézgetni valamilyen gyönyörűséges indián lánynevet különösen ilyenkor azokon a délelőttökön amikor érkezésemet követően szinte menetrésztésű pontossággal ő is fölűnt megette cukrozott fánkját és szépsége teljes méltóságában nyílt de sohasem követelőző pillantásokat vetve rám hegy-völgyei domborulatai-hajlatai pompás összhangzatában elvonult előttem felkavarva bennem emléked és bennem hagyva emléked gondolataim vágyaim és érzékelésem káoszát ilyenkor csak az ebéd szertartása oszlatta szét igen szertartásosan ettünk mindig nagynéném erre sokat adott a kávé már a kertben ittam meg jó volt itt megpihennem üde zöldék friss levegő ebben a városban még volt oxigén és eltöprengtem vajon milyen lehet lyonban milyen a diákszálláson ahol alszol ha alszol magányosan vagy új és új szeretőd mellett milyen a könyvtárban ahol dolgozol

milyen lehet a levegő a szerelem lyonban milyen lehet az ég lyon felett kicsi sajgás támadt bennem ezeken a kertbéli sziesztákon amikor rád gondoltam és kicsi öröm hogy íme mégis a történeke ellenére is kezdem jól érezni magam ismét beilleszkedtem tízeznéhány év lélekroppantó törései után újra sikerült beilleszkednem ebbe a kissé unalmas ám jóleső nyugalomba a baráti kávézgatások hosszú séták jó ebédek a flörtök szoknyalibbenések és sejtelmes pillantások által dajkált ábrándok világába estéknél az old man rivert dúdolgattam vagy a be happyt másszor érzelmes dalocskákat az egyszervolt-sosemvolt szerelemről az érzésről ami a honvágy egy bizonyos válfajához hasonlít ahhoz ami lassú vírusként rág öröl pusztít benned mert nem lel méltó hazát magának gyakran vendégeskedtem geéknél és napsütéses délelőttökön néhanap kísértáltam miken földjére ragyogtak a paprikák sárga viaszos kúpjai az üvegházakban és viritott a paradicsom vöröse politikáról beszélgettünk és persze a szerelmünkről a városról a ház mögött lenn a vízparton elterülve a napszékekben az időtlen csöndben szóttuk álmainkat időtlen testetlen álmainkat egy szépasszony kellemű-küllemű szelíd erdő karolta jóvizű folyóktól földektől és buja gyümölcsösöktől övezett városról amelyben nagy szárazkapus polgárházak ódon kőhidak és az yppehatawpna szeszélyes kanyarulatai mentén indázó síkátorok bazaltkockás zugok ahol forró és száraz augusztusban barnatáblás latinvárosi és zsalugáteres németvárosi ablakok tárultak melyek mögött kamaszlányok szende kisasszonyok és úrhölgyek szellőzködtek litániaként nyárdélutánokon és kiskockosmák és hetivásárok gesztenyeallék és jázminbokros előkterek és álmok álmok a városban városunkban amely szemünkben egyszerűen egy alakban volt az érzékiségbe éppen csak belekóstolt sutácska bájú süldő lány érett idomokkal kifinomult erotikával csábító szépasszony óvó-gondoskodó becéző kedves és magát minden kéjszór idegen pillantásnak ki- és föltárho hűtlenségében élvezkedő közkurva ültünk a vízszagú csendben miken földjén a valóságértlenül kék égbolt alatt és szóttuk szóttam időtlen testetlen álmainkat világról szerelemről és városról városomról – rólad – mint már annyiszor

A képi város
1944. 1. 27. TB

Ujházi Péter: *Bolygók – kilenc nap (részlet), 1992*

Tisztelt Olvasó!

A Cigányfűró ez évi számai, valamint az 1995-ben megjelenő hat száma megrendelhető postai pénzes utalványon az alábbi címen:

Cigányfűró szerkesztősége
1055 Bp. Bajcsy-Zsilinszky út 72.

Előfizetési díj összesen 640,- Ft + postaköltség – példányonként Budapestre 32,- Ft,
vidékre 41,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfűró? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Írók Boltja (VI., *Andrássy út 45.*), Balázs Béla Stúdió (V., *Bajcsy-Zsilinszky út 36–38.*),
Rátkay Klub (VI., *Városligeti fasor 72.*), Cirko-Gejzír (VIII., *Lőrinc pap tér 3.*),
Kossuth Klub (VIII., *Múzeum u. 7.*), Pont Könyvesbolt (V., *Mérleg u. 6.*),
Fiatal Művészek Klubja (VI., *Andrássy út 112.*), Örökmozgó (VII., *Erzsébet krt. 39.*),
Hunnia Kávézó (VII., *Erzsébet krt. 26.*), Kosztolányi Művelődési Ház (IX., *Török Pál u. 3.*),
Szindbád Mozi (XIII., *Szent István krt. 16.*), Katalizátor Iroda (VII., *Krúdy Gy. u. 4.*),
Odeon Kft. (XIII., *Hollán Ede u. 7.*), Tabán Mozi (I., *Krisztina krt. 87–89.*),
Jókai Klub (XII., *Hollósi út 5.*), Ráday Klub (IX., *Ráday u. 43–45.*),
Szokoly Antikvárium (Veszprém)

TARTALOM

Choli Daróczi József: <i>Visszavonhatatlanul.</i> Búcsú Péli Tamástól -----	2
Verebes István: <i>Tisztelt Alapítványi Kuratórium!</i> -----	3
Révész Sándor: <i>Miért nem ettem a prófétából?</i> -----	4
Eörsi István: <i>Egy versdokumentumról</i> <i>Káin beszéde a gyilkosság évfordulóján</i> -----	6
Tandori Dezső: <i>Un Amor – 1994</i> -----	9
Michael Stewart: <i>A magyarországi cigányok halotti szokásai. 2. rész (Havas Gábor fordítása)</i> -----	11
Kemény István: <i>A magyarországi cigányok helyzete – 1971.</i> -----	16
Részletek a német állattartási törvényből -----	17
Ady Endre: <i>Pendzsab szenzációja</i> -----	16–17
Tamás Amaryllis: <i>Anya, fiú... (Beszélgetés Sebeők Jánossal 1. rész)</i> -----	18
Várnagy Tibor: <i>Ujházi Péter kiállítása Fehérvárott</i> -----	21
Ladik Katalin: <i>Az üvegezõnõ (Részletek a készülő regényből)</i> -----	24
Endrõdi Szabó Ernõ: <i>Az ég az Yppehatawphana felett</i> -	28

Péli Tamás rajza

Ujházi Péter művei

Tandori Dezső tusrajzai

Hegedûs 2 László fotómontázsai

Györgydeák György rajza

CONTENTS

József Choli Daróczi: <i>Irrepealability.</i> To the Memory Tamás Péli -----	2
István Verebes: <i>Honoured Foundation Board of Trusatee!</i> -----	3
Sándor Révész: <i>Why didn't I Eat from the Prophet?</i> -----	4
István Eörsi: <i>From a Verse-Document</i> <i>Speech of Cain on the Anniversary of the Murder</i> -----	6
Dezső Tandori: <i>Un Amor – 1994</i> -----	9
Michael Stewart: <i>The Death Customs of the Gipsies in Hungary. Part 2. (Translated by Gábor Havas)</i> -	11
István Kemény: <i>The Position of the Gipsies in Hungary – 1971.</i> -----	16
Selections from the German Animal Keeping Laws -	17
Endre Ady: <i>Sensation of Pendzsab</i> -----	16–17
Amaryllis Tamás: <i>Mother, Son... (Conversation with János Sebeők Part 1.)</i> -----	18
Tibor Várnagy: <i>Exhibition of Peter Ujházi in Fehérvár</i> -	21
Katalin Ladik: <i>Mrs. Glass-Worker (Selections from the novel in hand)</i> -----	24
Ernõ Endrõdi Szabó: <i>The Sky above Yppehatawphana</i> -	28

Graphics by Tamás Péli

Works of Art by Péter Ujházi

Inkgraphics by Dezső Tandori

Photomontages by László Hegedûs 2

Graphics by György Györgydeák

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila főszerkesztõ
Havas Gábor főszerkesztõ-helyettes
Baranyi Ilona olvasószerkesztõ
Prónai Csaba szerkesztõ
Tamás Amaryllis szerkesztõ
Blaha Márta szerkesztõ
Györgydeák György mûvészeti szerkesztõ
Endrõdi Szabó Ernõ ösztöndíjas
Horváth Attila tördelõszerkesztõ
Enhoffer Mõnika szerkesztõségi titkár

Fõmunkatársak:

Eörsi István és Petri György

Cigányfúró kisebbségsszellemû mûvészeti és közérzeti folyóirat

Megjelenik: kéthavonta

Kiadja: a Dunától a Gangeszig Alapítvány

Felelõs kiadó: Révész Sándor elnök

A szerkesztõség címe: 1055 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky u. 72. II. em.

Telefon: 111-0034, 131-8342. Fax: 111-7048

A Cigányfúró megjelenését a következõk támogatják:

Soros Alapítvány, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Táncsics Alapítvány

ISSN 1218-3881

Nyomdai elkészítés: Tokai Gábor

Nyomás: FRAGMENTUMKFT.

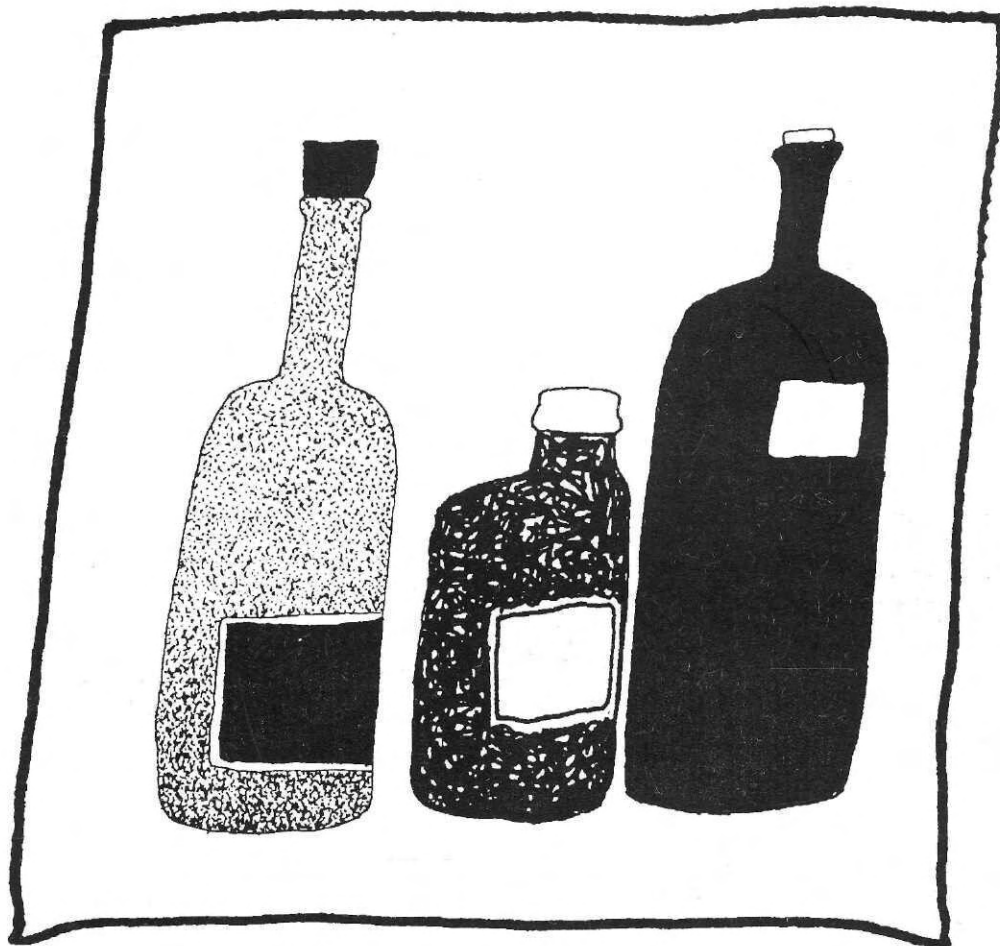
oldalanként kettő forint

Műszaki leírás a cigányfúró használatához

Tágas, légkondicionált szaküzletekben hiába keresi ezt a plebejus szerszámot, a Black & Decker, Stihl és japán technika-szemfényvesztés patrícius göggel űzi vissza vándorok zsebébe, ha fűrnivalója lenne itt a cigányfúrónak, akkor is.

A műveltek, a szembetegségig okosok, az önmegvalósításra hergelték ne keressék steril könyvtárak semmittevésében ezt a lapot, szédelegjenek csak a jókötésű, a gerinces folyóiratok magasságán.

Kufárok s farizeusok miatt hegyibeszéd-szándék a hegyessége, születési helye pedig Magyarország.

—MI KETTEN—

GÖRÖNDEAK 670 R07